

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей
історичної науки

Дипломна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему:

**«ГРОМАДСЬКА І НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
ІВАНА ЛИСЯКА-РУДНИЦЬКОГО»**

Студентки 4 курсу, групи ІАз–41
Спеціальність 032 «Історія та археологія»
Засідко Тетяни Василівни
Керівник: кандидат історичних наук, доцент
Стефанюк Галина Василівна

Івано-Франківськ – 2026 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Історіографія та джерельна база дослідження.....	8
Розділ 2. Громадська активність Івана Лисяка-Рудницького.....	19
Розділ 3. Наукова спадщина ученого та його роль у формуванні модерної української історичної науки	37
Висновки.....	58
Список використаних джерел.....	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження громадської і наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького зумовлена необхідністю поглибленого осмислення інтелектуальної спадщини українських учених, які відіграли визначальну роль у формуванні модерної української історичної думки та розвитку політичної культури українського суспільства у ХХ ст. Особливої значущості ця проблематика набуває в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій, коли постає потреба у переоцінці історичного досвіду українського народу, утвердженні національної ідентичності та формуванні стійких державницьких орієнтирів, що відповідають викликам сучасності. У цьому контексті науковий і громадський доробок Івана Лисяка-Рудницького виступає важливим інтелектуальним підґрунтям для осмислення процесів націєтворення, розвитку української політичної думки та інтеграції України в європейський цивілізаційний простір.

Актуальність теми зумовлюється також тим, що Іван Лисяк-Рудницький належить до кола тих українських інтелектуалів, чия діяльність поєднувала глибоку наукову діяльність з активною громадською позицією, спрямованою на утвердження української історичної традиції в умовах еміграції та протидію ідеологізованим інтерпретаціям історії України. Його наукові концепції, присвячені проблемам формування модерної української нації, розвитку політичної культури та взаємин України з іншими державами Центрально-Східної Європи, стали важливим етапом у становленні новітньої української історіографії та сприяли формуванню критичного підходу до аналізу історичних процесів.

Крім того, дослідження громадської і наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького має важливе значення для розуміння ролі української інтелектуальної еліти в умовах політичної еміграції та формування українського наукового середовища за межами батьківщини. Саме завдяки діяльності таких

учених, як Іван Лисяк-Рудницький, українська історична наука змогла зберегти безперервність розвитку в умовах ідеологічного тиску радянської системи та забезпечити інтеграцію української історіографії у світовий науковий простір.

Не менш важливою є актуальність теми у контексті сучасних геополітичних викликів і боротьби України за збереження державного суверенітету та національної самобутності. У цих умовах звернення до наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького дозволяє глибше зрозуміти історичні витоки української державності, особливості формування національної ідентичності та значення історичної пам'яті для консолідації суспільства. Його праці, присвячені проблемам націєтворення, взаємин України з європейським світом і ролі історичної традиції у формуванні політичної культури, зберігають актуальність і в сучасних умовах, виступаючи важливим теоретичним орієнтиром для дослідників і практиків у сфері гуманітарних наук.

Таким чином, дослідження громадської і наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького є важливим напрямом сучасних історіографічних студій, що дозволяє не лише поглибити знання про розвиток української історичної науки, а й сприяє формуванню цілісного бачення історичного шляху України та її місця у світовому історичному процесі.

Об'єктом дипломної роботи є життєвий шлях та інтелектуальна діяльність Івана Лисяка-Рудницького як представника української історичної науки другої половини ХХ ст.

Предметом дипломної роботи виступають основні напрями громадської і наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького, особливості формування його наукового світогляду, концептуальні положення його історіософських ідей та їхній вплив на розвиток української історіографії і політичної думки.

Метою дипломної роботи є комплексне висвітлення громадської і наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького, визначення її ролі у формуванні

модерної української історичної науки та з'ясування значення його інтелектуальної спадщини для розвитку сучасної гуманітарної думки.

Відповідно до поставленої мети визначено такі основні **завдання дослідження**:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми громадської та наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького в українській і зарубіжній історіографії, а також охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- висвітлити основні напрями громадської активності Івана Лисяка-Рудницького, зокрема його участь у діяльності українського інтелектуального середовища, наукових установ і громадських організацій української діаспори;
- дослідити зміст і значення наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького, визначити ключові ідеї його історіософських концепцій та їхній вплив на розвиток сучасної української історичної науки.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період життя і діяльності Івана Лисяка-Рудницького від початку ХХ ст. до 1984 р., а також час після його смерті, пов'язаний із публікацією та популяризацією його наукової спадщини у незалежній Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію України, а також країни Західної Європи та Північної Америки, де здійснювалася наукова і громадська діяльність ученого та формувалося українське інтелектуальне середовище еміграції.

Стан наукової розробки. Проблематика громадської та наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького посідає помітне місце в сучасній українській історіографії та розглядається в контексті дослідження розвитку української політичної думки, інтелектуальної історії та історії української еміграції другої половини ХХ ст. Наукове осмислення його спадщини розпочалося ще наприкінці ХХ ст., однак особливої інтенсивності набуло після

відновлення незалежності України, коли стало можливим системне введення до наукового обігу його праць і документальних матеріалів.

Одними з перших ґрунтовних досліджень, присвячених постаті вченого, стали праці Я. Грицака, у яких здійснено спробу комплексного аналізу життєвого шляху та інтелектуальної еволюції Івана Лисяка-Рудницького, окреслено основні напрями його наукової діяльності та визначено місце в історії української гуманітаристики [26]. Важливим джерелом для вивчення інтелектуального середовища та наукових контактів дослідника є також публікація листування Івана Лисяка-Рудницького з Романом Роздольським, що дозволяє простежити характер його участі у наукових дискусіях та громадському житті української еміграції [27].

Подальший розвиток досліджень пов'язаний із працями українських істориків, які звернули увагу на окремі аспекти наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького. Зокрема, у роботах Т. Бевз і В. Яремчука розглянуто проблему українсько-польських відносин у його працях [24], тоді як дослідження І. Діптан присвячені аналізу його поглядів на українське націєтворення та міжетнічні взаємини у Східній Європі [28; 29]. Значну увагу методологічним засадам творчості вченого приділено у праці С. Єкельчика, де розкрито особливості його наукового методу та концептуального підходу до інтерпретації історичного процесу [30].

На сучасному етапі наукова розробка проблеми характеризується прагненням до системного переосмислення ролі Івана Лисяка-Рудницького в українській історіографії та політичній думці. У цьому контексті важливими є дослідження І. Ковальчука, К. Кондратюка та Ю. Шаповала, у яких постать вченого розглядається як складова ширшого інтелектуального процесу формування української історичної науки та державницької ідеології [33; 34; 41]. Водночас у працях А. Скурти аналізується його концепція періодизації історії українського державотворення, що свідчить про збереження актуальності

його ідей для сучасної історичної науки [39]. Таким чином, стан наукової розробки проблеми засвідчує поступове накопичення значного масиву досліджень, присвячених життю, громадській діяльності та науковій спадщині Івана Лисяка-Рудницького. Водночас окремі аспекти його громадської активності, зокрема участь у формуванні інтелектуального середовища української еміграції та вплив на розвиток української політичної думки, залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальшого наукового осмислення, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Методологічну основу дипломної роботи становлять принципи історизму, наукової об'єктивності та системності, що забезпечують комплексний аналіз громадської і наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького у взаємозв'язку з історичними умовами розвитку українського суспільства. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціально-історичні методи, зокрема історико-біографічний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний і структурно-функціональний методи.

Наукова новизна дипломної роботи полягає в тому, що авторкою зроблена спроба комплексно проаналізувати громадську і наукову діяльність Івана Лисяка-Рудницького як цілісного історико-культурного феномена, визначити його роль у формуванні сучасної української історичної думки та показати значення його концепцій у контексті розвитку національної історіографії.

Практичне значення дипломної роботи полягає в тому, що отримані результати дослідження можуть використовуватися для підготовки лекційних і семінарських занять, написанні наукових публікацій та підготовці виступів на наукових конференціях.

Структуру дипломної роботи складають вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (48 позицій)

Розділ 1.

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження громадської і наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького потребує залучення широкого комплексу джерел та історіографічних праць, оскільки постать ученого поєднує в собі кілька взаємопов'язаних вимірів: інтелектуальний, науковий, громадський, еміграційний та історіософський. Його діяльність не може бути розглянута лише в межах біографічного підходу, адже вона безпосередньо пов'язана з розвитком української історичної науки у другій половині ХХ ст., формуванням української політичної думки в еміграційному середовищі та подальшим входженням його ідей у науковий простір незалежної України. Саме тому джерельна база дослідження охоплює як власні праці І. Лисяка-Рудницького, так і матеріали особового характеру, наукові статті, біографічні розвідки, історіографічні огляди та праці сучасних дослідників, які аналізують його інтелектуальну спадщину.

Основу джерельної бази становлять, як зазначалося вище, праці самого Івана Лисяка-Рудницького, передусім двотомне видання «Історичні есе», у якому зібрано ключові тексти дослідника, присвячені історії української політичної думки, проблемам націєтворення, державності, ідеологічних течій та місця України в європейському історичному просторі [4; 5].

У контексті вивчення громадської і наукової діяльності автора ці тексти мають особливе значення, оскільки дозволяють простежити не лише тематичне коло його наукових зацікавлень, а й методологічну манеру мислення, інтелектуальні пріоритети та світоглядні орієнтири. Вони засвідчують, що для ученого історія була не лише сферою академічного аналізу, а й простором осмислення політичної культури, суспільної відповідальності та історичної суб'єктності українського народу.

Важливими для дослідження є його есе, присвячені постатям Михайла Драгоманова, В'ячеслава Липинського, Івана Франка, Володимира Винниченка, Миколи Хвильового та інших представників української інтелектуальної традиції [1; 2; 8; 9; 10; 13; 16]. Їхня цінність полягає не лише у відтворенні поглядів окремих діячів, а й у тому, що через аналіз цих постатей І. Лисяк-Рудницький фактично вибудовував власне бачення розвитку української політичної думки. У цих працях простежується його зацікавлення проблемами політичної зрілості суспільства, державницького мислення, ідеологічної еволюції українського руху та ролі інтелектуальної еліти в історичному процесі.

Окрему групу джерел становлять праці, у яких І. Лисяк-Рудницький звертався до ширших концептуальних проблем української історії: періодизації, термінології, націоналізму, тоталітаризму, радянської України, Української революції та цивілізаційного становища України між Сходом і Заходом [11; 12; 14; 15; 17; 18; 19; 21]. Саме ці тексти є важливими для розуміння його наукової спадщини як цілісної історіософської системи. Вони дають змогу виявити, як дослідник поєднував історичний аналіз із політичною теорією, а також як осмислював українську історію не ізольовано, а в широкому європейському та світовому контексті. Для теми громадської діяльності ці праці також мають значення, оскільки демонструють громадянську позицію автора, його прагнення включити українську проблематику в міжнародний інтелектуальний дискурс.

Особливе місце серед джерел займають «Щоденники» Івана Лисяка-Рудницького, опубліковані у 2019 р. [22]. Це джерело має не лише біографічну, а й інтелектуально-історичну цінність, оскільки дозволяє простежити становлення особистості вченого, формування його світоглядних позицій, коло спілкування, умови життя в еміграції та особливості його включення в українське й західне академічне середовище. Щоденникові записи важливі також для вивчення громадської активності дослідника, адже вони розкривають

неофіційний, особистісний вимір його участі в житті української еміграції та інтелектуальних середовищ Європи й Північної Америки.

Історіографія проблеми представлена значним колом праць, які умовно можна поділити на кілька груп. До першої групи належать біографічні та інтелектуально-біографічні дослідження, у яких розглядаються життєвий шлях, наукове становлення та особливості світогляду Івана Лисяка-Рудницького. Важливе значення має праця Я. Грицака, де постать ученого подана в контексті розвитку української історичної науки та еміграційного інтелектуального середовища [26]. Ця розвідка є однією з базових для розуміння особистості Лисяка-Рудницького, оскільки поєднує біографічний матеріал із аналізом його ідейної еволюції.

До цієї ж групи належать праці І. Ковальчука, К. Кондратюка, С. Кульчицького та І. Хміля, у яких розглянуто різні аспекти його наукового доробку, інтелектуального середовища та значення для української історіографії [33; 34; 35; 40]. Зокрема, І. Ковальчук подає біографічно-історіографічний огляд постаті дослідника, що дозволяє простежити основні етапи осмислення його спадщини в історичній науці [33]. К. Кондратюк акцентує увагу на життєвих та інтелектуальних просторах ученого-емігранта, що важливо для розкриття його громадської активності в умовах позаукраїнського середовища [34]. С. Кульчицький підкреслює здатність І. Лисяка-Рудницького виходити за межі ідеологічних догм і пропонувати ширше, концептуально глибше бачення української історії [35].

Другу групу становлять праці, присвячені аналізу конкретних напрямів наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького. Зокрема, Т. Бевз і В. Яремчук досліджують проблему українсько-польських відносин у його працях [24]. Це важливо для розуміння того, як учений інтерпретував міжнаціональні взаємини в Центрально-Східній Європі та як пов'язував їх із питаннями державності, історичної пам'яті й політичної відповідальності. Праці І. Діптан присвячені

українсько-єврейському порозумінню та проблемі українського націєтворення в європейському контексті [28; 29]. Вони поглиблюють уявлення про Лисяка-Рудницького як дослідника, який розглядав українську історію у складній системі міжетнічних, політичних і цивілізаційних взаємодій.

Окрему увагу в сучасній історіографії приділено методологічному виміру наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького, що дозволяє розглядати його творчість не лише як сукупність історичних досліджень, а як цілісну інтелектуальну систему, побудовану на поєднанні історичного знання, політичної теорії та філософської рефлексії. У цьому контексті особливого значення набуває стаття С. Єкельчика, присвячена аналізу творчого методу вченого, його концептуальних орієнтирів і методологічних засад [30]. Дослідник акцентує увагу на специфіці наукового стилю Лисяка-Рудницького, який характеризується високим рівнем аналітичності, схильністю до інтерпретаційного підходу та використанням есеїстичної форми як інструменту осмислення складних історико-політичних процесів.

Важливим аспектом, на який звертає увагу автор, є міждисциплінарний характер дослідницької практики І. Лисяка-Рудницького, що проявляється у поєднанні історичного аналізу з категоріями політичної науки, соціальної філософії та інтелектуальної історії. Такий підхід дозволив ученому сформулювати оригінальну концепцію українського історичного розвитку, в якій історія постає не лише як опис подій, а як процес формування політичної нації, модерної ідентичності та державницької традиції. Водночас дослідницька манера І. Лисяка-Рудницького вирізняється прагненням до концептуалізації історичного досвіду, використанням порівняльно-історичного аналізу та увагою до проблеми співвідношення національного і загальноєвропейського контексту.

Таким чином, праця С. Єкельчика має важливе методологічне значення для осмислення інтелектуальної спадщини Івана Лисяка-Рудницького, оскільки вона дозволяє зрозуміти специфіку його наукового мислення, принципи

інтерпретації історичного матеріалу та логіку побудови історіографічних узагальнень. Саме завдяки такому підходу стає очевидним, що спадщина Лисяка-Рудницького не вкладається у вузькі рамки традиційної позитивістської історіографії, а потребує ширшого гуманітарного прочитання, орієнтованого на інтеграцію історичного, політичного та філософського знання.

Третю групу становлять дослідження, у яких предметом наукового аналізу виступають політичні та державницькі концепції Івана Лисяка-Рудницького, а також його бачення закономірностей історичного розвитку української державності. У цьому контексті вагоме місце посідає праця А. Скирти, у якій розкрито підхід ученого до періодизації історії українського державотворення та обґрунтовано логіку еволюції української політичної традиції в межах ширшого європейського історичного процесу [39]. Дослідник наголошує на тому, що концепція Лисяка-Рудницького ґрунтувалася на розумінні державності як історично зумовленого феномена, що формується під впливом соціально-політичних трансформацій, інституційного розвитку та зміни моделей політичної культури.

Водночас, зауважимо, стаття Ю. Шаповала присвячена аналізу проблеми соборності України у науковому доробку мислителя, де особливу увагу приділено ідеї територіальної та духовної єдності українських земель як ключової передумови формування модерної нації та стабільної державності [41].

Зазначені дослідження мають важливе значення для сучасної історіографії, оскільки дозволяють репрезентувати І. Лисяка-Рудницького не лише як історика української політичної думки, а й як автора цілісної концепції української державності, в якій історичний процес осмислювався через категорії політичної зрілості суспільства, національної інтеграції, державницької традиції та історичної тяглості. Такий підхід сприяв формуванню нової інтерпретаційної

моделі української історії, зорієнтованої на виявлення внутрішніх закономірностей розвитку політичних інституцій та національної ідентичності.

Четверта група охоплює праці, пов'язані з дослідженням епістолярної спадщини Івана Лисяка-Рудницького та реконструкцією його особистих інтелектуальних контактів, що дозволяє простежити формування наукових ідей ученого в контексті міжособистісної комунікації та інтелектуального середовища української еміграції. Особливе значення у цьому напрямі має публікація Л. Буряк, присвячена аналізу листування Івана Лисяка-Рудницького з Міленою Рудницькою, у якій розкрито особливості їхніх родинних і наукових взаємин, а також окреслено коло проблем, що перебували у центрі інтелектуальних дискусій того часу [25].

Водночас матеріал Я. Грицака та І.-П. Химки, у якому представлено листування Лисяка-Рудницького з Романом Роздольським, відкриває нові можливості для осмислення інтелектуальної біографії дослідника, його наукових зацікавлень та ідейних орієнтирів [27]. Ці джерела та дослідження дають змогу глибше реконструювати комунікативний простір ученого, простежити мережу його наукових і культурних контактів, визначити вплив родинного середовища на формування світоглядних позицій, а також окреслити його активну участь у ширшому інтелектуальному дискурсі української діаспори другої половини ХХ ст.

П'яту групу джерел становлять довідкові та енциклопедичні видання, у яких подано узагальнену інформацію про постать Івана Лисяка-Рудницького, основні віхи його життєвого шляху та наукової діяльності, а також ширший інституційний і науково-інтелектуальний контекст, у межах якого формувалася його творчий доробок.

До цієї групи належать такі видання, як «Народжені Україною», «Довідник з історії України», а також енциклопедична стаття Я. Ісаєвича, присвячена міжнародним конгресам істориків, що відображає розвиток

наукових комунікацій і професійних контактів українських дослідників у міжнародному науковому середовищі [31; 36; 37].

Зазначені праці мають важливе допоміжне значення для історіографічного дослідження, оскільки забезпечують систематизовану інформацію про біографічні параметри діяльності вченого, його наукові зацікавлення, участь у міжнародних наукових форумах, академічних інституціях та дослідницьких проєктах. Вони дозволяють уточнити фактичні відомості щодо освітнього та професійного становлення Лисяка-Рудницького, простежити географію його наукової діяльності та визначити місце дослідника в структурі української та світової історичної науки.

Попри те, що довідкові й енциклопедичні видання не передбачають розгорнутого концептуального аналізу його наукової спадщини чи глибокого теоретико-методологічного осмислення ідей ученого, вони відіграють важливу роль у формуванні загального історіографічного тла дослідження. Саме завдяки таким джерелам стає можливим комплексно відтворити інституційний контекст діяльності Івана Лисяка-Рудницького, уточнити його науковий статус, академічні зв'язки та внесок у розвиток української історичної думки другої половини ХХ ст.

Важливе значення для осмислення наукової та громадської діяльності Івана Лисяка-Рудницького має також вступна стаття О. Прицака «Іван Лисяк-Рудницький як учений і «комунікатор»», у якій дослідник наголошує на особливій ролі вченого як інтелектуального посередника між українською, європейською та північноамериканською академічними традиціями [38].

У цій праці Лисяк-Рудницький постає не лише як історик і політичний мислитель, а як активний учасник міжнародного наукового діалогу, здатний інтегрувати український історичний досвід у ширший контекст західної гуманітарної науки. Автор підкреслює, що його діяльність виходила за межі власне дослідницької роботи й охоплювала організацію наукових контактів,

участь у міжнародних конференціях, формування інтелектуальних мереж та популяризацію української проблематики в академічному середовищі Заходу.

Саме така характеристика має особливу вагу для дослідження громадської діяльності І. Лисяка-Рудницького, оскільки дозволяє розглядати його не лише як автора наукових текстів, а як інтелектуального комунікатора, який активно сприяв входженню української історичної та політичної проблематики у світовий науковий простір. Його діяльність у цьому вимірі була спрямована на утвердження українських студій як легітимного напрямку гуманітарного знання, розширення кола наукових контактів української діаспори та формування позитивного образу української історії в міжнародному інтелектуальному середовищі.

Зарубіжна історіографія представлена, зокрема, працею Е. Гіделя, у якій Іван Лисяк-Рудницький розглядається як історик так званої «неісторичної» нації та один із ключових діячів розвитку українознавчих студій у Північній Америці [42]. У межах цього дослідження автор аналізує інтелектуальну позицію Лисяка-Рудницького щодо проблеми історичної суб'єктності українського народу, його внесок у формування модерної концепції української нації та утвердження української історії як повноцінного об'єкта академічного вивчення в західній науковій традиції.

Ця праця має особливе значення для історіографічного аналізу, оскільки дозволяє розглянути діяльність Лисяка-Рудницького не лише в межах української наукової думки, а й у ширшому міжнародному академічному контексті. Вона акцентує увагу на його ролі у становленні українознавства як самостійного напрямку західної гуманітаристики, підкреслює значення його інтелектуальної спадщини для розвитку порівняльних історичних студій та демонструє, що наукова діяльність ученого стала важливим чинником інституціоналізації українських досліджень у провідних університетських і наукових центрах Північної Америки та Європи.

Отже, джерельна база та історіографія дослідження є достатньо репрезентативними для комплексного вивчення громадської і наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького, оскільки охоплюють широкий спектр джерел різного походження — від авторських праць ученого до сучасних наукових інтерпретацій його інтелектуальної спадщини. Така різноманітність матеріалів забезпечує можливість здійснення багатовимірного аналізу його діяльності, що передбачає поєднання біографічного, історіографічного та інтелектуально-історичного підходів. Вона також дозволяє врахувати як внутрішню логіку розвитку наукових ідей дослідника, так і зовнішні чинники, що впливали на формування його світогляду та наукової позиції.

Особливе значення для дослідження мають праці самого Івана Лисяка-Рудницького, які виступають основним джерелом для реконструкції його інтелектуальної системи, методологічних орієнтирів і концептуальних підходів до осмислення історичного процесу. Вони відображають специфіку його наукового мислення, прагнення до синтезу історичного знання з політичною теорією та філософською рефлексією, а також демонструють глибоке усвідомлення проблем української державності, національної ідентичності та модернізаційних процесів у Східній Європі. Саме через аналіз авторських текстів стає можливим простежити еволюцію його наукових інтересів і визначити основні напрями його інтелектуальної діяльності.

Водночас значний масив сучасних історіографічних досліджень дозволяє розглянути науковий доробок Лисяка-Рудницького у ширшому контексті розвитку української історичної науки та політичної думки другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Ці праці містять різноманітні підходи до інтерпретації його ідей, що дає змогу простежити процес формування наукового дискурсу навколо постаті дослідника, визначити ступінь його впливу на розвиток сучасної гуманітаристики та оцінити значення його концепцій для становлення нових напрямів історичних студій.

Не менш важливим елементом джерельної бази є матеріали, що відображають громадську діяльність ученого, його участь у наукових організаціях, міжнародних конференціях та інтелектуальних мережах української діаспори. Такі джерела дозволяють реконструювати соціокультурне середовище, у якому формувалися його наукові ідеї, а також визначити роль ученого у процесах інституціоналізації українознавства за межами України. Вони сприяють глибшому розумінню того, як наукова діяльність Лисяка-Рудницького поєднувалася з активною громадською позицією та участю у формуванні міжнародного наукового співтовариства.

Використання різних типів джерел – наукових праць, епістолярних матеріалів, довідкових видань та сучасних історичних досліджень – створює можливості для здійснення комплексного аналізу діяльності І. Лисяка-Рудницького на перетині історії, політичної науки та інтелектуальної історії. Такий підхід забезпечує всебічність дослідження, дозволяє уникнути однобічних оцінок і сприяє формуванню об'єктивного уявлення про значення його наукової спадщини для розвитку української гуманітарної думки.

Сукупність опрацьованих матеріалів також дає змогу визначити місце І. Лисяка-Рудницького в українській та зарубіжній історіографії, окреслити масштаби його впливу на формування концепції української історії як складової європейського історичного процесу та оцінити його внесок у розвиток теорії нації, державності та політичної культури. У цьому контексті постать ученого постає як одна з ключових у формуванні модерної української інтелектуальної традиції, що поєднує національний досвід із загальноєвропейськими науковими тенденціями.

Таким чином, наявна джерельна база та історіографія дослідження забезпечують належний рівень наукової обґрунтованості та достовірності висновків, створюють умови для глибокого теоретичного узагальнення та дозволяють розкрити багатовимірний характер діяльності Івана Лисяка-

Рудницького. Вони становлять методологічне підґрунтя для подальшого аналізу його інтелектуальної спадщини та визначення її ролі у формуванні сучасного наукового бачення.

Розділ 2.

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ І. ЛИСЯКА-РУДНИЦЬКОГО

Іван Лисяк-Рудницький народився 27 жовтня 1919 р. у місті Відень у родині українських інтелектуалів і громадсько-політичних діячів – Павла Лисяка та Мілени Рудницької, які належали до провідного середовища національно свідомої еліти міжвоєнної доби. Формування його особистості відбувалося в умовах поєднання інтелектуальних традицій родини та активної участі її членів у суспільно-політичному житті української спільноти.

Після переїзду батьків у 1921 р. до Львова та подальшого розлучення подружжя майбутній історик виховувався переважно в родинному колі Рудницьких, яке вирізнялося високим рівнем культурного розвитку, широкими гуманітарними зацікавленнями та активною громадянською позицією. Саме перебування в інтелектуально насиченому середовищі цієї родини сприяло формуванню у нього різнобічних наукових інтересів, схильності до аналітичного мислення та усвідомлення значення суспільної діяльності інтелігенції у процесах національного розвитку. Вплив авторитету та громадського статусу родини був настільки відчутним, що згодом Іван Лисяк-Рудницький почав використовувати материнське прізвище, сформувавши подвійне родове ім'я, яке остаточно закріпилося після його еміграції до Сполучених Штатів Америки у 1951 р. [33, с.196]

Батько майбутнього вченого Павло Лисяк був фаховим правником, який активно долучався до розвитку української публіцистики та політичного життя, співпрацюючи з низкою українських періодичних видань і беручи участь у парламентській діяльності як посол до польського сейму від Українського національно-демократичного об'єднання. Не менш вагомою була і громадська діяльність його матері Мілени Рудницької, однієї з провідних діячок українського жіночого руху, яка упродовж 1928–1939 рр. представляла

українське населення в польському сеймі, очолювала Союз українок у Львові, а від 1934 р. керувала Світовим союзом українок, відіграючи значну роль у консолідації українських жіночих організацій на міжнародному рівні. Матеріальна підтримка батька, яка тривала до його смерті у 1948 р., створювала сприятливі умови для інтелектуального розвитку сина та забезпечувала можливість зосередитися на здобутті освіти і науковій підготовці без необхідності поєднувати навчання з постійною професійною діяльністю [35 с. 164].

Дитячі та юнацькі роки Івана Лисяка-Рудницького минули у Львові одному з ключових центрів українського культурного та освітнього життя міжвоєнного періоду, що мало істотний вплив на формування його світоглядних орієнтирів. У 1925–1929 рр. він здобував початкову освіту в українській школі, а впродовж 1929–1937 рр. навчався у Львівській академічній гімназії, яка відзначалася високим рівнем гуманітарної підготовки та плеканням національних традицій. Саме в цей період сформувалися його зацікавлення історією, політикою та соціальними науками, що згодом визначили напрями його наукової діяльності.

У 1937 р. він розпочав студії на юридичному факультеті Львівського університету, однак політичні зміни, спричинені початком Другої світової війни та встановленням радянської влади в Західній Україні, зумовили припинення навчання. У грудні 1939 р. Іван Лисяк-Рудницький залишив університет і нелегально виїхав до Кракова, що стало початком тривалого періоду його вимушеної еміграції [29, с.65].

Улітку 1940 р. разом із матір'ю він переїхав до Берліна, де до 1943 р. навчався на факультеті зовнішніх відносин місцевого університету, спеціалізуючись у галузі радянознавства – на той час однієї з ключових дисциплін для аналізу політичних процесів у Східній Європі. Отримані знання сприяли формуванню його інтересу до проблем історії політичної думки та

розвитку державності, що стало визначальним для подальших наукових студій. Після завершення навчання він переїхав до Праги, де продовжив освіту у Карловому університеті, одному з провідних наукових центрів Центральної Європи. Упродовж 1943–1945 рр. під керівництвом відомого славіста Едуарда Вінтера (Eduard Winter) він підготував докторську дисертацію, присвячену аналізу творчої спадщини Михайла Драгоманова – одного з ключових представників української суспільно-політичної думки XIX ст. Захист цієї праці відбувся безпосередньо напередодні вступу радянських військ до Праги, що символічно завершило європейський етап його академічного становлення [36, с. 56].

Наприкінці квітня 1945 р., у зв'язку з воєнно-політичними подіями та зміною геополітичної ситуації в Центральній Європі, Іван Лисяк-Рудницький переїхав до американської окупаційної зони Австрії, де перебував у середовищі української еміграції. На початку 1947 р. він вирушив до Женеви, де продовжив навчання в Інституті вищих міжнародних досліджень, поглиблюючи знання у сфері міжнародних відносин і політичної історії. Саме цей період став важливим етапом формування його як ученого-інтелектуала європейського рівня, що поєднував академічні студії з активним інтересом до суспільно-політичних проблем українського народу та перспектив його державного розвитку [24, с.205].

Переїзд Івана Лисяка-Рудницького до Сполучених Штатів Америки влітку 1951 р. ознаменував початок нового етапу його професійного та інтелектуального становлення, пов'язаного з інтеграцією до академічного середовища Північної Америки. Упродовж перших років перебування в США він проходив наукове стажування в одному з провідних навчально-наукових центрів світу Колумбійському університеті, що сприяло поглибленню його дослідницьких інтересів у галузі історії політичної думки та історії Східної Європи. Лише у відносно зрілому віці – близько тридцяти семи років І. Лисяк-

Рудницький отримав стабільну академічну посаду викладача історії, а згодом професора у Філадельфійському католицькому коледжі Ла Саль, де здійснював педагогічну та наукову діяльність протягом одинадцяти років, формуючи власну дослідницьку школу та здобуваючи авторитет серед студентства і наукової спільноти [40, с.17]

Подальший розвиток його академічної кар'єри був пов'язаний із переходом у 1967 р. на вакантну професорську посаду в Американському університеті у Вашингтоні, де він працював упродовж п'яти років. Водночас специфічна тематична спрямованість його наукових студій, зосереджених на українській історії та проблематиці національного розвитку, не завжди знаходила належну підтримку серед представників американського академічного середовища, для яких українська тематика залишалася периферійною і маловідомою сферою історичного знання. За свідченням сина вченого – Петра Лисяка-Рудницького, лише після переїзду до канадського міста Едмонтон учений опинився в інтелектуально спорідненому науковому середовищі, що сприяло повнішій реалізації його наукового потенціалу.

Від 1971 р. він обіймав посаду професора Альбертського університету, де активно розгорнув дослідницьку та організаційну діяльність у сфері українознавства. Важливим досягненням цього періоду стало створення у 1976 р., за фінансової підтримки української діаспори та за участю колег-науковців, Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті – наукової установи, що відіграла визначальну роль у розвитку міжнародних досліджень української історії та культури [35, с. 164].

Особливістю наукової та життєвої позиції Івана Лисяка-Рудницького була його постійна залученість до громадського життя української еміграції. На відміну від традиційного типу «кабінетного» дослідника, він поєднував академічну діяльність із активною участю у функціонуванні наукових і культурних інституцій діаспори. Упродовж 1950–1960-х років він співпрацював

з Українською вільною академією наук і мистецтв у США, був дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка, а також Української вільної академії наук у Канаді, що засвідчує його значний авторитет у наукових колах української еміграції. Водночас він проявив себе як талановитий публіцист і журналіст, систематично публікуючи статті у провідних українських емігрантських періодичних виданнях, зокрема в газеті «Українські вісті» та журналі «Зустрічі», а в 1961–1967 рр. був співробітником впливового інтелектуального журналу «Сучасність», який став важливою платформою для розвитку української політичної та історичної думки за межами батьківщини [35].

Вагомим етапом у науковій та громадській біографії Івана Лисяка-Рудницького стала його участь у міжнародних наукових форумах, передусім у Міжнародних історичних конгресах, а також поїздки до Радянського Союзу, включно з відвідуванням України. Ці події мали важливе значення не лише для професійної діяльності вченого, але й для формування його уявлень про стан історичної науки у різних політичних системах та можливості інтеграції української історіографії у світовий науковий простір.

Загалом Міжнародні історичні конгреси (Міжнародні конгреси історичних наук) є провідними світовими науковими зібраннями дослідників історії та суміжних гуманітарних дисциплін, що скликаються з періодичністю один раз на п'ять років, починаючи з 1900 р., за винятком періодів двох світових воєн, коли їх проведення було перерване [31, с. 714]. Участь І. Лисяка-Рудницького у цих заходах засвідчувала його належність до міжнародної академічної спільноти та активну включеність у світовий науковий дискурс.

Відомо, що вчений був учасником XI, XII та XIII Міжнародних історичних конгресів, які відбувалися відповідно у Стокгольмі, Відні та Москві у 1960, 1965 і 1970 роках. У своїх спогадах і публіцистичних текстах він залишив низку спостережень щодо організації цих наукових форумів, атмосфери міжнаукової комунікації та характеру взаємодії між представниками

різних ідеологічних систем. Характерною особливістю його описів було прагнення поєднати суто професійні оцінки наукового рівня конгресів із ширшими соціально-політичними узагальненнями, що відображали специфіку міжнародних відносин доби «холодної війни» [31, с. 715]

Зокрема, XI Міжнародний історичний конгрес, що проходив у Стокгольмі упродовж 21–28 серпня 1960 р., не залишив значного відображення у творчій спадщині І. Лисяка-Рудницького з точки зору концептуальних узагальнень. Його оцінки цього заходу мали переважно фрагментарний характер і стосувалися окремих організаційних та професійних аспектів. Водночас учений із певним подивом зауважив, що представник радянської історіографії від Української РСР Володимир Голобуцький не володів жодною із західноєвропейських мов, що, на його думку, було показовим симптомом ізоляції радянського наукового середовища від міжнародного інтелектуального простору [5, с. 409–418, 428].

Значно більш детально у працях дослідника представлено аналіз XII Міжнародного історичного конгресу, який відбувався у Відні 29 серпня – 5 вересня 1965 р. Саме цей науковий форум став для нього підставою для порівняльного осмислення еволюції політичної атмосфери в міжнародному академічному середовищі. У своїх мемуарних нотатках І. Лисяк-Рудницький наголошував, що принципова відмінність між стокгольмським і віденським конгресами полягала не стільки в організаційних чи технічних деталях, скільки у зміні політичного клімату міжнародної наукової співпраці. Якщо попередній конгрес відбувався в умовах гострої ідеологічної конфронтації між країнами Заходу та соціалістичного блоку, то під час віденського зібрання спостерігалось певне пом'якшення риторики представників радянської науки, які, попри збереження марксистсько-ленінських доктринальних позицій, демонстрували більшу готовність до наукового діалогу та обміну думками з ученими інших країн [5, с. 419–420].

Особливе значення для формування його уявлень про характер радянської історичної науки мала особиста зустріч на віденському конгресі з членом радянської делегації директором Інституту історії Академії наук Української РСР професором Кузьмою Дубиною. Ця подія стала для І. Лисяка-Рудницького своєрідним емпіричним прикладом взаємозв'язку науки і політики в умовах радянської системи. Він підкреслював, що перед ним постав не типовий «кабінетний» дослідник, а радше «науковець-політик», тобто представник наукової еліти, тісно пов'язаної з владними структурами держави. Водночас учений зауважував, що подібний тип інтелектуала був характерний не лише для радянського, але й для західного академічного середовища, що свідчило про його прагнення до неупередженого порівняльного аналізу різних наукових систем [5, с. 427].

Оцінюючи рівень підготовки радянських істориків, І. Лисяк-Рудницький звертав увагу на їхню обмежену інтеграцію у світову наукову спільноту, зокрема через недостатнє володіння іноземними мовами та обмежені можливості доступу до зарубіжної літератури. Аналогічні спостереження він робив і щодо інших представників радянської делегації на попередніх конгресах.

Узагальнюючи ці факти, дослідник сформулював висновок про ізольованість радянського інтелектуального середовища від міжнародного наукового обміну та про специфічні умови функціонування української науки в межах радянської культурної політики. На його думку, така ситуація була свідченням провінціалізації українського культурного та наукового життя в УРСР, яке перебувало під впливом жорстких ідеологічних обмежень та адміністративного контролю [5 с. 428].

Водночас, характеризуючи особисті та професійні якості Кузьми Дубини, І. Лисяк-Рудницький відзначав його практичний досвід, здатність до аргументованої дискусії та вміння ефективно реагувати на критичні зауваження

опонентів. Він підкреслював, що цей представник радянської наукової еліти вирізнявся життєвою впевненістю, стриманістю та відсутністю демонстративної зверхності чи агресивності, які нерідко асоціювалися із поведінкою радянських чиновників у міжнародному середовищі. У підсумку дослідник дійшов висновку, що перед ним постала людина з розвиненим практичним мисленням і значним життєвим досвідом, яка належала до керівної верстви радянського суспільства і мала безпосередній зв'язок із владними структурами. Таке спостереження дозволило йому охарактеризувати радянську наукову номенклатуру як специфічну соціальну групу, що поєднувала наукову діяльність із виконанням політичних функцій у системі державного управління [5, с. 429].

Вагомим проявом його громадянської позиції стала участь у формуванні політичних ініціатив української інтелектуальної еміграції. Так, у 1967 р. І. Лисяк-Рудницький став одним з авторів тексту програмного документа – «Заяви», адресованої керівництву СРСР та Української РСР від імені групи провідних американських інтелектуалів українського походження. У цьому документі було висунуто низку принципів політичних вимог, спрямованих на розширення прав українського народу, зокрема щодо встановлення повноцінного громадянства УРСР, розвитку дипломатичних відносин між Україною та іншими державами світу, надання українській мові статусу державної, а також легалізації Української Автокефальної Православної Церкви та Української Греко-Католицької Церкви. Участь ученого в підготовці такого документа свідчила про його активну позицію в питаннях захисту національних прав і свобод українського народу та прагнення поєднати наукову діяльність із суспільно-політичним служінням [37, с. 411].

Несподіваного розвитку процес налагодження контактів між представниками української наукової діаспори та радянськими науковими установами набув у 1969 р., коли влітку до Нью-Йорка прибув проректор з

міжнародних зв'язків Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка Гліб Цветков. Його візит став одним із перших офіційних кроків радянської сторони, спрямованих на встановлення наукових комунікацій із українськими дослідниками за кордоном у період поступової лібералізації міжнародних контактів наприкінці 1960-х років.

Під час перебування у Сполучених Штатах він провів низку зустрічей із представниками української інтелектуальної еміграції, у межах яких обговорювалися можливості організації спільних наукових заходів та встановлення систематичних контактів між західними і радянськими істориками. Важливу роль у цих переговорах відіграв Іван Лисяк-Рудницький, який виступив одним із ключових представників еміграційних академічних кіл. Саме з ним Г. Цветков обговорював перспективу організації візиту групи американських професорів українського походження до Радянської України з метою читання лекцій, проведення наукових дискусій та налагодження безпосередніх контактів із місцевими дослідниками. Передбачалося, що остаточні організаційні питання цієї ініціативи будуть узгоджені під час участі І. Лисяка-Рудницького в XIII Міжнародному історичному конгресі в Москві та його подальшої поїздки до Києва [4, с. 625].

XIII Міжнародний історичний конгрес відбувався у Москві 16–23 серпня 1970 р. і став одним із найбільших наукових форумів того часу, зібравши близько 3,5 тис. делегатів із різних країн світу. Основні засідання конгресу проходили у приміщеннях Московського державного університету імені М. В. Ломоносова, а сама атмосфера заходу була позначена напруженими ідеологічними протистояннями між представниками радянської та західної історичної науки.

Найчисельнішою, після радянської, була делегація вчених зі Сполучених Штатів Америки, до складу якої входив і І. Лисяк-Рудницький. Його особисті записи та спогади містять критичні оцінки соціально-побутових умов

радянської столиці, які він характеризував як прояви матеріальної обмеженості та технічної відсталості повсякденного життя, що різко контрастували з рівнем розвитку західних країн [4, с. 626].

Окрім безпосередньої участі в наукових засіданнях, організатори конгресу передбачили для делегатів широку культурну програму, яка включала екскурсії, відвідування музеїв та культурно-мистецьких заходів. Однак загальна оцінка наукового рівня представлених доповідей, на думку І. Лисяка-Рудницького, залишалася стриманою. Він зазначав, що більшість матеріалів, які були попередньо розповсюджені серед учасників, не містили принципово нових ідей чи концептуальних відкриттів, а кількісна перевага дослідників із Радянського Союзу та соціалістичних країн значною мірою визначила загальний характер наукової дискусії. Особливо показовим, на його переконання, було те, що серед фахівців у галузі російської та східноєвропейської історії лише один американський дослідник – Річард Пайпс – виступив із доповіддю, що свідчило про обмежену участь провідних західних істориків у роботі цього форуму [4, с. 633].

Після завершення московської частини конгресу І. Лисяк-Рудницький вирушив до Києва, де мав здійснити подальші переговори щодо реалізації спільного наукового проекту між українською діаспорою та радянськими науковими установами. Перебуваючи протягом тижня у столиці Української РСР, він провів численні офіційні та неофіційні зустрічі з представниками української академічної спільноти, а також з посадовцями Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР. У результаті цих переговорів було попередньо узгоджено програму майбутнього візиту групи американських професорів чисельністю близько п'ятнадцяти осіб, який планувалося здійснити в червні 1971 р. із відвідуванням ключових науково-освітніх центрів України – Києва, Львова та, ймовірно, Харкова [4, с. 642].

Особливий інтерес становлять спостереження І. Лисяка-Рудницького щодо соціокультурної атмосфери Києва та характеру мовно-культурної ситуації в українському суспільстві радянського періоду. Узагальнюючи власні враження від перебування у місті та спілкування з місцевим населенням, він звертав увагу на своєрідне поєднання українських і російських культурних елементів, яке проявлялося у двомовності офіційного простору та домінуванні російської мови в повсякденному спілкуванні. Водночас учений відзначав наявність певних форм символічного підкреслення української національної ідентичності, зокрема через використання традиційних орнаментальних мотивів у декоративному оформленні громадських будівель, метрополітену, торговельних закладів та інших елементів міського середовища. На його думку, такі явища поєднували ознаки штучної демонстративності з реальними проявами культурної самобутності українського народу, що відображало складний і суперечливий характер національного життя в умовах радянської державності [45].

Попри досягнуті попередні домовленості, запланована поїздка американських учених українського походження до Радянської України, яка мала відбутися у червні 1971 р., так і не була реалізована. Наприкінці грудня 1970 р. ініціативна група з американської сторони надіслала офіційного листа до представника Української РСР в Організації Об'єднаних Націй Івана Хміля, у якому було викладено детальний план майбутнього візиту. Проте радянська влада відступила від попередніх домовленостей, і на початку березня 1971 р. з Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка надійшла офіційна відмова у реалізації цієї ініціативи. Характеризуючи мотиви такого рішення, сучасники передавали позицію радянської сторони, яка розглядала подібні контакти як потенційну загрозу ідеологічній стабільності держави, що знайшло відображення у показовій фразі: «Они хотят пробить брешь в стене нашей крепости!» [26, с. 91–92].

Таким чином, участь Івана Лисяка-Рудницького у міжнародних історичних конгресах і спроби налагодження наукового співробітництва між українською діаспорою та радянськими науковими інституціями стали важливим епізодом його наукової та громадської діяльності. Вони продемонстрували його прагнення до подолання інтелектуальної ізоляції української науки, інтеграції її у світовий науковий простір та розвитку професійного діалогу між істориками різних політичних систем.

Еволюція політичних поглядів Івана Лисяка-Рудницького була складним і багатовекторним процесом, що відображав інтелектуальні пошуки української еміграції середини ХХ ст. У молоді роки він перебував під впливом консервативної ідеології, зокрема політичних концепцій В'ячеслава Липинського, викладених у праці «Листи до братів-хліборобів» (1926), які справили значний вплив на формування його ранніх світоглядних орієнтирів. У цей період він певний час долучався до діяльності політичних структур, пов'язаних із прихильниками гетьманського руху Павла Скоропадського, однак згодом відійшов від цієї ідейної течії, що свідчило про критичне переосмислення власних політичних переконань.

Перебування у Швейцарії сприяло формуванню нових політичних орієнтацій ученого, зокрема зацікавленню ідеєю відродження довоєнної галицької націонал-демократичної традиції, до якої були причетні його батьки. Проте в умовах післявоєнної еміграції та масового переселення українців за межі Європи ця концепція втратила свою практичну актуальність. Водночас І. Лисяк-Рудницький послідовно дистанціювався від радикальних форм націоналістичної ідеології, зокрема від інтегрального націоналізму, що домінував у середовищі частини української еміграції.

Наприкінці 1960-х років він, однак, налагодив контакти з окремими представниками Організації українських націоналістів за кордоном, зокрема так званою «двійкарською» течією, яку високо оцінював за відхід від тоталітарних

ідей донцовського типу та прагнення до демократизації націоналістичного руху [4, с. 501–504].

На відміну від значної частини представників української наукової еміграції середини ХХ ст., які нерідко поєднували дослідницьку діяльність із чіткою партійно-політичною орієнтацією, Іван Лисяк-Рудницький послідовно дотримувався позиції інтелектуальної автономії та світоглядної незалежності. Він характеризував власну політичну позицію як «політично нейтральну», наголошуючи на необхідності збереження дистанції між науковим аналізом і партійною заангажованістю. Водночас його ідейні переконання формувалися в руслі європейської ліберальної традиції, що передбачала пріоритет принципів демократії, громадянських свобод, правової держави та критичного раціоналізму у трактуванні історичних процесів. Така світоглядна орієнтація зумовлювала прагнення дослідника до об'єктивного осмислення історії українського народу в контексті загальноєвропейських політичних і культурних трансформацій, без апеляції до вузькоідеологічних схем чи догматичних інтерпретацій.

Наукова спадщина І. Лисяка-Рудницького вирізняється надзвичайною широтою інтелектуальних зацікавлень та глибокою ерудицією у різних галузях гуманітарного знання, зокрема історії, політичної теорії, соціології, культурології та філософії. Він демонстрував ґрунтовне знання історичних процесів різних цивілізаційних просторів – від давніх культур Сходу, зокрема Китаю, до новітніх соціокультурних явищ Північної Америки. Однак, попри таку універсальність наукових інтересів, основний вектор його дослідницької діяльності був зосереджений на проблематиці української історії ХІХ–ХХ ст., передусім на аналізі еволюції української суспільно-політичної думки, формування модерної нації та становлення інтелектуальних традицій українського державотворення. У цьому контексті праці вченого становлять вагомий внесок у розвиток історіографії українського національного руху та

теоретичного осмислення політичних ідей українства у модерну добу [25, с. 206].

Особливу увагу сучасників привертала специфіка його наукового стилю, яка поєднувала академічну глибину з високою культурою викладу та прагненням до інтелектуальної ясності. Так, близький товариш Івана Лисяка-Рудницького ще з часів навчання у Львівському університеті, відомий сходознавець і історик Омелян Пріцак визначав характерною ознакою його творчого доробку прихильність до жанру науково-публіцистичного есе. На думку дослідника, кожен текст Лисяка-Рудницького відзначався ретельністю опрацювання, логічною структурованістю та концептуальною завершеністю, що свідчило про високий рівень інтелектуальної дисципліни автора. Його есеї мали чітко вибудовану аргументацію, глибоко продуманий філософський контекст і водночас були доступними для широкого кола освічених читачів, що сприяло популяризації історичного знання поза межами вузькоакадемічного середовища [38, с.123].

Характерною рисою дослідницького підходу І. Лисяка-Рудницького було прагнення розглядати історичний розвиток українського суспільства у широкій компаративній перспективі світової історії. Аналізуючи проблеми минулого українського народу, він послідовно застосовував методологічний інструментарій західної історичної науки, що включав принципи історизму, міждисциплінарності та критичного аналізу джерел. Такий підхід дозволяв інтегрувати українську історію до загальноєвропейського історичного дискурсу та осмислювати її як складову частину ширших цивілізаційних процесів. Високий рівень володіння сучасними науковими методами та здатність до синтетичного узагальнення історичних явищ забезпечили його працям значний авторитет у міжнародному науковому середовищі та визначили їхню тривалу наукову актуальність [38, с.123].

У 1971 р. Іван Лисяк-Рудницький здійснив важливий життєвий і професійний крок, переїхавши до міста Едмонтон – на батьківщину своєї дружини, що стало початком нового, завершального етапу його наукової діяльності та інституційного становлення в межах канадського академічного середовища. Саме тут він обійняв посаду професора східноєвропейської історії в Альбертському університеті, одному з провідних наукових центрів Канади, де отримав можливість реалізувати власні наукові задуми та розгорнути активну дослідницьку і організаційну діяльність у сфері українознавства. За спогадами його сина Петра Лисяка-Рудницького, лише після переїзду до Едмонтону вчений опинився у середовищі, яке найбільшою мірою відповідало його інтелектуальним інтересам, науковим прагненням та світоглядним орієнтаціям, що створило сприятливі умови для повноцінної творчої самореалізації [4, с. 10].

Важливим свідченням інтеграції І. Лисяка-Рудницького у наукове життя української діаспори та його вагомого внеску у розвиток інституційної інфраструктури українознавчих досліджень стало створення у 1976 р., за матеріальної підтримки української громади Канади, Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті. Ця наукова установа була заснована за безпосередньої участі вченого та його колег і стала одним із ключових центрів дослідження української історії, культури та політичної думки в міжнародному академічному просторі [35].

Окрім діяльності у зазначених інституціях, І. Лисяк-Рудницький активно долучався до роботи провідних наукових організацій української еміграції, зокрема був членом Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) та Української вільної академії наук (УВАН), що засвідчувало його високий авторитет у науковому середовищі та значний вплив на формування інтелектуальних напрямів розвитку української історіографії за межами батьківщини.

Таким чином, громадська активність Івана Лисяка-Рудницького становила невід'ємну складову його наукової та інтелектуальної діяльності і була

органічно пов'язана з прагненням інтегрувати українську історичну науку у світовий науковий простір, подолати ізоляційні бар'єри між українською діаспорою та науковими установами радянської України, а також сформуванню модерний інтелектуальний дискурс української історії та політичної думки. Його громадська позиція вирізнялася поєднанням наукової відповідальності, політичної поміркованості та світоглядного лібералізму, що дозволяло йому виступати посередником у діалозі між різними ідеологічними та культурними середовищами, зокрема між західним академічним світом і радянською науковою системою.

Важливим напрямом громадської діяльності І. Лисяка-Рудницького була активна участь у міжнародних наукових форумах, насамперед у Міжнародних історичних конгресах, які стали для нього платформою для представлення української історіографії на міжнародному рівні та налагодження професійних контактів із дослідниками різних країн. Саме через такі форми діяльності він прагнув забезпечити присутність української проблематики у світовому науковому дискурсі та сприяти формуванню об'єктивного уявлення про історичний розвиток України серед західної наукової спільноти. Участь у цих заходах також дала йому змогу здійснити критичний аналіз стану радянської історичної науки, виявити її інституційні обмеження та окреслити перспективи розвитку української гуманітаристики в умовах міжнародної наукової взаємодії.

Суттєвим проявом громадянської активності дослідника була його участь у процесі налагодження контактів між українськими науковцями діаспори та представниками академічних установ Української РСР. Зокрема, його переговори з представниками радянської сторони щодо організації візиту групи американських професорів українського походження до України засвідчують прагнення вченого до розвитку наукової комунікації та взаємного обміну знаннями, попри складні політичні обставини доби «холодної війни». Хоча реалізація цієї ініціативи була зірвана радянською владою, сам факт таких спроб

свідчить про високий рівень його громадянської відповідальності та усвідомлення важливості міжнародної співпраці для розвитку української науки.

Вагомим напрямом громадської діяльності І. Лисяка-Рудницького була також участь у роботі провідних наукових та культурних інституцій української еміграції, зокрема Наукового товариства ім. Шевченка, Української вільної академії наук та інших наукових організацій, що відігравали ключову роль у збереженні та розвитку української інтелектуальної традиції за межами батьківщини. Особливо значущим внеском ученого стало співзаснування Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті, який став одним із провідних центрів українознавчих досліджень у світі та забезпечив системне вивчення історії України в міжнародному академічному середовищі. Така діяльність засвідчує його здатність поєднувати індивідуальні наукові інтереси з інституційним будівництвом і стратегічним розвитком української гуманітарної науки.

Не менш важливим аспектом громадської активності І. Лисяка-Рудницького була його публіцистична діяльність, спрямована на популяризацію історичних знань і формування національної самосвідомості української громади за кордоном. Його численні виступи у пресі, участь у наукових дискусіях та підготовка концептуальних праць з історії української політичної думки сприяли утвердженню української проблематики у міжнародному інтелектуальному середовищі та формуванню нового покоління дослідників, орієнтованих на сучасні методологічні стандарти історичної науки.

Отже, громадська активність Івана Лисяка-Рудницького була багатовимірною та системною, охоплюючи наукову, організаційну, публіцистичну та дипломатичну сфери діяльності. Вона характеризувалася прагненням до інтелектуальної незалежності, відкритості до міжнародного наукового співробітництва та послідовним відстоюванням інтересів української

науки у світовому контексті. Завдяки своїй діяльності він утвердився як один із провідних представників української інтелектуальної еліти ХХ ст., чия громадянська позиція та наукова спадщина справили тривалий вплив на розвиток української історіографії та формування модерної української гуманітарної традиції.

Розділ 3.

НАУКОВА СПАДЩИНА УЧЕНОГО ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ МОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Наукова спадщина Івана Лисяка-Рудницького посідає особливе місце в українській історичній науці другої половини ХХ ст., оскільки його наукова та публіцистична діяльність стала важливим етапом у формуванні модерної української історіографії та розвитку концептуального осмислення історії України в європейському інтелектуальному контексті. Дослідник належав до кола визначних українських істориків еміграції, які здійснили суттєвий внесок у розроблення проблем національної ідентичності, державності, політичної культури та історичної традиції українського народу. Його праці вирізняються глибоким аналітичним підходом, міждисциплінарністю та прагненням інтегрувати українську історію до загальноєвропейського історичного процесу.

Вагомість наукового доробку Івана Лисяка-Рудницького визначається насамперед тим, що він одним із перших запропонував нове бачення історії України як історії модерної політичної нації, що розвивається в умовах складної взаємодії зі східноєвропейськими державами та західною цивілізаційною традицією. Значну увагу вчений приділяв проблемам формування української національної ідеї, еволюції політичної думки, ролі інтелігенції у національному русі та місцю України між Сходом і Заходом. Його концептуальні підходи сприяли переосмисленню традиційних історіографічних схем і стали підґрунтям для розвитку новітніх досліджень з історії України.

Особливу цінність становить те, що наукова спадщина Івана Лисяка-Рудницького формувалася в умовах інтелектуальної еміграції, що дозволило йому використовувати методологічні підходи західної історичної науки та застосовувати порівняльний аналіз політичних і суспільних процесів у Центрально-Східній Європі. Такий підхід забезпечив високий рівень

теоретичної узагальненості його праць і сприяв формуванню нових дослідницьких напрямів у галузі історії української політичної думки, історіософії та історіографії.

Розгляд наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького дає змогу глибше зрозуміти процеси розвитку української історичної науки в умовах ХХ ст., особливості формування модерної української національної ідеології та трансформацію історичної свідомості українського суспільства. Аналіз його наукового доробку дозволяє простежити еволюцію історіографічних концепцій, визначити місце дослідника в українській інтелектуальній традиції та оцінити значення його ідей для сучасної гуманітарної науки.

Подальше осмислення наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького неможливе без звернення до особливостей його наукової творчості та форм презентації історичних ідей. Важливою подією в історії української історіографії стало видання у 1973 р. єдиної прижиттєвої книги вченого «Між історією та політикою», яка являла собою концептуально цілісний збірник авторських есе, присвячених ключовим проблемам української історії та політичної думки. Ця праця набула значного інтелектуального резонансу в середовищі української наукової еміграції та сприяла утвердженню нових підходів до інтерпретації історичного процесу, що поєднували історичний аналіз із політико-філософським осмисленням суспільних явищ [47].

Водночас специфіка наукового стилю Івана Лисяка-Рудницького полягала у свідомому дистанціюванні від традиційної форми великої монографії як універсального формату наукового дослідження. Його інтелектуальна манера тяжіла до написання порівняно невеликих за обсягом, проте концептуально насичених науково-публіцистичних есе, кожне з яких проходило тривалий процес аналітичного доопрацювання та стилістичного вдосконалення. Така форма наукового викладу дозволяла дослідникові досягати високого рівня

логічної завершеності тексту та забезпечувала глибину теоретичного осмислення історичних проблем.

Характерною рисою наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького була також здатність повертатися до вже досліджених тем і переосмислювати їх у новому концептуальному контексті, створюючи тексти, які не повторювали попередніх, а розширювали наукову аргументацію та поглиблювали інтерпретацію історичних явищ. Упродовж життя дослідник підготував значну кількість есе, що вирізнялися чіткою структурою, логічною послідовністю викладу та виразним філософсько-історичним підґрунтям [48].

Особливої ваги набуває той факт, що проблематика історичного розвитку українського народу розглядалася в працях ученого у широкому цивілізаційному вимірі, крізь призму загальноєвропейського історичного процесу та з урахуванням методологічних підходів західної історичної науки, які він ґрунтовно опанував і творчо адаптував до українського історичного матеріалу. Такий підхід сприяв формуванню модерної історіографічної парадигми, що поєднувала національну проблематику з універсальними закономірностями розвитку європейських суспільств.

Наукова діяльність Івана Лисяка-Рудницького характеризувалася також високими вимогами до інтелектуальної якості історичного дослідження, що передбачало глибоке осмислення історичних процесів, ретельний аналіз джерел і відповідальне ставлення до наукового слова. Історіописання для нього виступало не механічним відтворенням фактів, а складним процесом інтерпретації історичної реальності, спрямованим на формування цілісного бачення розвитку українського суспільства в контексті світової історії. Товариш І.Лисяка Рудницького, І.-П.Химка з цього приводу зазначав наступне: «Він не був конвеєрним істориком – історіописання було для нього процесом глибокого осмислення та виваженої презентації, а не індустріального виробництва» [27].

В другій половині 1970-х рр. наукова діяльність Івана Лисяка-Рудницького дедалі більше набувала характеру масштабного концептуального проектування, спрямованого на створення узагальнюючої праці з історії України, яка мала відповідати стандартам західної історичної науки та бути зрозумілою для широкого кола неукраїнських читачів.

Перебуваючи на науково-педагогічній роботі в Едмонтоні, дослідник розглядав можливість підготовки синтетичного курсу української історії, що поєднував би академічну системність викладу з інтерпретаційною глибиною історіософського аналізу. Центральною проблемою майбутнього дослідження визначався період XIX–XX ст., який у концепції вченого виступав вирішальним етапом формування модерної української нації, становлення політичної культури та інституціоналізації національного руху [33, с. 199].

Водночас реалізація такого задуму вимагала ширшого історичного підґрунтя, що зумовило необхідність поглибленого вивчення попередніх епох української історії. Саме тому вчений активно звертався до проблематики середньовічного та ранньомодерного періодів, прагнучи відтворити історичну тяглість розвитку українського суспільства та окреслити довготривалі процеси становлення його політичних і культурних традицій. У такий спосіб історичний наратив набував комплексного характеру, а дослідження українського минулого розглядалося як цілісна система взаємопов'язаних історичних явищ і процесів.

Важливою складовою наукового пошуку стало систематичне опрацювання архівних джерел, що мало забезпечити емпіричну основу для майбутнього синтетичного викладу історії України. У цьому контексті особливого значення набула наукова поїздка дослідника до Польщі наприкінці 1975 р., під час якої він працював у архівних установах, здійснюючи пошук матеріалів, що стосувалися розвитку української політичної думки в Галичині. Його наукові зацікавлення були зосереджені насамперед на подіях середини XIX ст., пов'язаних із революційними процесами 1848 р., які в історіографії

дістали назву «весна народів». Саме цей період розглядався як один із ключових моментів політичного пробудження українського суспільства та формування нових форм громадської активності [31, с. 714].

Однак реалізація широкомасштабних дослідницьких планів ученого була перервана обставинами, що не залежали від його наукової волі. Передчасна смерть Івана Лисяка-Рудницького у квітні 1984 р. у місті Едмонтоні стала значною втратою для української історичної науки, оскільки позбавила її дослідника, який перебував на етапі інтенсивної інтелектуальної продуктивності та формування нових наукових концепцій. Незавершеність його синтетичного задуму засвідчила масштабність наукового мислення історика і водночас підкреслила потенціал тих ідей, що визначили подальший розвиток української історіографії та історіософської думки [31, с. 714].

Незважаючи на те, що у творчому доробку Івана Лисяка-Рудницького відсутня класична монографія у традиційному розумінні цього жанру, його наукова діяльність посіла виняткове місце в розвитку української історичної думки другої половини ХХ ст. У західній академічній традиції саме монографічне дослідження вважається основним критерієм наукової продуктивності дослідника, однак інтелектуальний вплив ученого визначався не кількісними показниками, а глибиною концептуального осмислення історичних процесів і новизною методологічних підходів. Його ідеї активно циркулювали в середовищі української наукової еміграції, а згодом стали важливим підґрунтям для формування історіографічних орієнтирів уже в умовах незалежної України.

Особливого значення для систематизації та популяризації наукової спадщини дослідника набула публікація його праць після завершення життєвого шляху. Визначною подією в історії української гуманітаристики стало видання у 1987 р. у Канадському інституті українських студій Університету Альберти збірника «Essays in Modern Ukrainian History», підготовленого за редакцією його сина Петра. Це видання об'єднало значну кількість наукових есе, що

репрезентували ключові напрями інтелектуальної діяльності вченого та засвідчили високий рівень аналітичної культури його історичного мислення. Структурна цілісність і концептуальна насиченість цих текстів дозволяють розглядати їх як своєрідну інтелектуальну програму дослідження української історії в широкому цивілізаційному контексті [40, с. 17]

Центральне місце в наукових розвідках Івана Лисяка-Рудницького посідала проблематика націєтворення та формування національної ідентичності, яку він розглядав крізь призму загальноєвропейських історичних закономірностей. У його інтерпретації процес становлення нації поставав як результат свідомої політичної волі суспільства та здатності до самоорганізації на засадах громадянської солідарності. Вчений наголошував, що сутність нації полягає у прагненні до спільного існування в межах єдиного правового простору, зазначаючи, що творення нації відбувається шляхом реалізації ідеї суспільного договору, «де точка тяжіння лежить у волі бути товариством, підпорядковуватися запровадженим законам і владі, користуватися правами й виконувати обов'язки» [4, с. 12].

Розглядаючи історичний шлях українського народу, дослідник звертав увагу на специфіку його державотворчого розвитку, що характеризувався періодичними розривами історичної тяглості та відсутністю стабільних інституційних форм політичної організації. Саме ця обставина, на його думку, зумовила складність формування національної політичної культури та пояснювала особливий характер українського історичного досвіду. У своїх працях він підкреслював, що в українській історії «нема прямого помосту між Україною короля Данила та гетьмана Хмельницького, між Україною Мазепи та Петлюри. Здобутки та традиції перших не могли прямою лінією перейти до останніх. Доводилося починати «наново». Ось тут лежить головна причина хронічної політичної недозрілості українського суспільства, його інфантильності та примітивізму» [4, с. 20].

У контексті порівняльного аналізу розвитку європейських народів Іван Лисяк-Рудницький застосовував концептуальне розмежування між так званими «історичними» та «неісторичними» націями, що дозволяло пояснити специфіку становлення української державності в умовах тривалого бездержавного існування. Український народ він розглядав як спільноту, розвиток якої характеризувався значним потенціалом модернізації, але водночас зазнавав впливу несприятливих політичних обставин. Оцінюючи динаміку національного розвитку у ХХ ст., дослідник зазначав, що «він зробив великий поступ під час революції та в 1920-ті роки, але... процес формування нації був зупинений і почати повернений назад протягом чвертьстолітнього правління Сталіна. Дискусійним є, чи Україну навіть сьогодні можна вважати повною нацією...» [4, с. 37–38].

Вагомим компонентом наукової концепції вченого стало також осмислення феномену національної ідентичності та особливостей українського національного характеру. У цьому контексті він приділяв значну увагу геополітичному становищу України, яке визначалося її перебуванням на межі двох великих цивілізаційних світів. Саме положення країни «між Сходом і Заходом» розглядалося ним як ключовий чинник формування культурної та політичної специфіки українського суспільства. Водночас дослідник послідовно обстоював тезу про органічну належність України до європейського історичного простору, обґрунтовуючи її спільністю культурної традиції, політичних інституцій та історичного досвіду [27, с.15].

Помітне місце у науковій спадщині Івана Лисяка-Рудницького посідає проблематика міжнаціональних взаємин у Східній Європі, передусім українсько-польських відносин, які він розглядав як один із ключових чинників історичного розвитку регіону. У концептуальних розвідках ученого ці відносини постають не лише як епізодичний елемент політичної історії, а як фундаментальний історичний процес, що визначав напрями державотворчих

змагань, соціокультурної трансформації та геополітичного становища обох народів. У цьому контексті дослідник наголошував, що саме характер українсько-польської взаємодії значною мірою сформував траєкторію історичної долі України та Польщі, зумовивши як періоди співпраці, так і гострі конфлікти, які мали довготривалі наслідки для розвитку Центрально-Східної Європи [17, с. 49].

Водночас аналізуючи історичні причини невдач у налагодженні стабільних міждержавних відносин, Іван Лисяк-Рудницький не обмежувався однією оцінкою історичних подій. Він звертав увагу на складність і багатовимірність цього процесу, підкреслюючи, що відповідальність за загострення українсько-польських суперечностей лежить передусім на польській політичній еліті, яка впродовж тривалого часу не спромоглася виробити ефективну модель співіснування з українським населенням. Разом із тим дослідник не заперечував і помилок української сторони, наголошуючи на тому, що український політичний рух також не завжди демонстрував належний рівень політичної далекоглядності та здатності до компромісу, що призводило до втрати історичних шансів для досягнення взаєморозуміння [24, с. 205–206].

Особливої актуальності в сучасному суспільно-політичному контексті набуває висновок ученого, який містить узагальнену оцінку історичного досвіду українсько-польських взаємин і водночас має виразний прогностичний характер. Він підкреслював, що відсутність політичної згоди між двома народами в минулому неодноразово створювала сприятливі умови для посилення зовнішнього впливу на регіон, зазначаючи: «Нездатність поляків і українців по-приятельськи розв'язати свої розходження вже двічі спричинила знищення України і Польщі і мостила шлях російському тріумфу» [4, с. 104]. У цьому твердженні простежується прагнення дослідника осмислити історичні уроки минулого крізь призму стратегічного бачення майбутнього, що надає його науковим міркуванням особливої аналітичної глибини.

Важливим напрямом інтелектуальних пошуків Івана Лисяка-Рудницького стало також дослідження українсько-єврейських взаємин, які він розглядав як складову ширшої проблематики міжетнічних контактів у багатонаціональному просторі Східної Європи. Методологічним підґрунтям його досліджень у цій сфері стала концептуальна програма, започаткована Михайлом Драгомановим, що передбачала аналіз міжнаціональних відносин на засадах історичного реалізму, взаємної толерантності та врахування конкретно-історичних умов розвитку суспільства. У цьому аспекті Іван Лисяк-Рудницький прагнув виробити збалансовану оцінку українсько-єврейських взаємин, уникаючи спрощених схем і стереотипних уявлень про історичну роль єврейського населення у суспільному житті регіону [1, с. 400].

Сучасні дослідники підкреслюють, що роздуми вченого щодо українсько-єврейського порозуміння відзначаються комплексністю та врахуванням специфіки історичного розвитку Східної Європи, де частка єврейського населення була значно більшою, ніж у західноєвропейських країнах, що суттєво впливало на соціальну структуру та політичні процеси регіону. У цьому контексті Іван Лисяк-Рудницький звертав увагу на тенденції асиміляції єврейського населення та його інтеграції в ширший суспільний простір, зазначаючи: «Українська політика... могла бути лише частково успішною, тому що серед чималої і дедалі більшої частини єврейського народу у новітні часи існувало глибоке прагнення до асиміляції й інтеграції у неєврейський світ» [4, с. 124].

Поширення наукових ідей Івана Лисяка-Рудницького на українських теренах відбулося відносно пізно, що було зумовлено політичними обмеженнями радянської доби. Лише наприкінці 1980-х років його праці почали поступово вводитися до наукового обігу в Україні, що стало важливим етапом у процесі оновлення історичної науки та формування нових підходів до осмислення національного минулого [27, с.78]. Особливо вагомим кроком у

популяризації його інтелектуальної спадщини стало видання у 1994 р. двотомника «Історичні есе», підготовленого колективом українських перекладачів і науковців. Це видання не лише зробило доступними широкому колу читачів основні ідеї дослідника, а й сприяло утвердженню його концепцій у науковому та освітньому середовищі незалежної України.

Згодом ці праці набули значного поширення в академічному середовищі та стали одним із найпопулярніших історичних видань пострадянського періоду, що свідчить про високий рівень суспільного запиту на нове осмислення історії України та її місця в європейському цивілізаційному просторі. Інтелектуальна спадщина Івана Лисяка-Рудницького, сформована на перетині історії, політичної теорії та культурології, продовжує відігравати важливу роль у розвитку сучасної української гуманітаристики, визначаючи напрями подальших досліджень у сфері національної історії та міжнаціональних відносин.

Поширення та рецепція наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького вийшли далеко за межі українського академічного простору, що свідчить про універсальний характер його історіософських ідей та їхню значущість для ширшого інтелектуального середовища Центрально-Східної Європи. Зацікавлення концептуальними працями дослідника простежувалося не лише серед української наукової спільноти, а й у колах ліберально орієнтованих учених та громадськості Російської Федерації. Особливо помітним цей інтерес став у період відносно демократичного розвитку суспільно-політичного життя Росії упродовж 1990-х – початку 2000-х років, коли в гуманітаристиці активізувалися процеси перегляду історичних наративів та пошуку нових концептуальних підходів до осмислення історії Східної Європи.

У цей період наукові ідеї Івана Лисяка-Рудницького почали розглядатися як важливий інтелектуальний ресурс для інтерпретації складних історичних процесів, пов'язаних із формуванням національної ідентичності, становленням

державності та розвитком міжнаціональних відносин у постімперському просторі. Його концепції, що поєднували історичний аналіз із політичною теорією та соціально-філософським осмисленням історичного досвіду, привертали увагу дослідників, які прагнули відійти від ідеологізованих схем інтерпретації історії та звернутися до більш комплексного й аналітично виваженого розуміння історичних явищ.

Вагомим етапом у процесі популяризації наукового доробку Івана Лисяка-Рудницького в російськомовному інтелектуальному середовищі стало видання у 2007 р. праці «Між історією та політикою» у серії «Библиотека украинской мысли» [23]. Ініціатива реалізації цього проекту належала Віктору Мироненку українцю за походженням, громадському діячеві та науковцю, який на той час обіймав посаду заступника голови правління Ради земляцтв України в Російській Федерації. Публікація цього видання стала спробою систематизувати та представити ключові положення історіософської концепції вченого широкому колу читачів, а також сприяти формуванню більш глибокого розуміння історичних процесів, що відбувалися на теренах України та сусідніх держав.

У російському інтелектуальному середовищі поява цього видання привернула увагу насамперед представників так званої «ліберальної» гуманітарної спільноти, зокрема істориків і публіцистів, які впродовж 1990-х – початку 2000-х років намагалися дистанціюватися від жорстких імперських історичних наративів. Серед тих, хто виявляв зацікавлення українською історіографією та спадщиною Івана Лисяка-Рудницького, дослідники називають окремих представників академічних кіл, пов'язаних із Інститутом слов'янознавства Російської академії наук,

Водночас рецепція ідей Лисяка-Рудницького в російському академічному середовищі не була позитивною. Значна частина істориків, орієнтованих на традиційні державницько-централістські підходи, сприймала його концепції з

критикою. Насамперед це стосувалося тих положень ученого, які наголошували на самостійності українського історичного розвитку та належності України до європейського цивілізаційного простору. Подібні ідеї суперечили усталеним у російській історіографії уявленням про «спільний історичний простір» або «єдину цивілізацію», що нерідко використовувалися як інтелектуальне підґрунтя для обґрунтування політичних претензій на українські землі.

Подальші події початку XXI ст., а особливо російська агресія проти України, що розпочалася у 2014 р. і набула повномасштабного характеру у 2022 р., суттєво змінили контекст оцінки наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького. Якщо раніше його праці могли сприйматися російськими дослідниками як один із варіантів інтерпретації історії Східної Європи, то в умовах сучасного геополітичного конфлікту вони дедалі частіше розглядаються як інтелектуальний виклик імперським історичним наративам. У цьому сенсі ідеї Лисяка-Рудницького про окремішність українського історичного розвитку та необхідність формування власної національної ідентичності набули не лише наукового, а й виразного політичного звучання.

Показово, що частина сучасних російських істориків і публіцистів, пов'язаних із офіційним державним дискурсом, продовжує ігнорувати або свідомо знецінювати концептуальні положення української історіографії, віддаючи перевагу ідеологічно забарвленим схемам інтерпретації минулого. Така позиція свідчить не стільки про наукову дискусію, скільки про небажання визнавати суб'єктність української історії та державності, що в сучасних умовах виглядає як продовження старих імперських стереотипів, адаптованих до нових політичних реалій.

У цьому контексті публікація російськомовного видання праці Івана Лисяка-Рудницького набуває символічного значення. Вона демонструє, що навіть у середовищі російської гуманітаристики існували спроби ознайомлення з альтернативними підходами до історії України, однак подальший розвиток

політичних подій засвідчив обмеженість таких ініціатив і поступове витіснення академічної дискусії ідеологічними наративами державного рівня. Саме тому наукова спадщина Івана Лисяка-Рудницького сьогодні розглядається не лише як історіографічний феномен, а і як важливий інтелектуальний ресурс для осмислення причин і наслідків сучасного російсько-українського протистояння [23].

Відчутне пожвавлення наукового інтересу до постаті та інтелектуальної спадщини Івана Лисяка-Рудницького відбулося у зв'язку з відзначенням сторіччя від дня його народження, що стало знаковою подією для української гуманітаристики та сприяло переосмисленню ролі цього дослідника в розвитку національної історичної думки. Ювілейні заходи, організовані провідними науковими установами та університетськими центрами України й української діаспори, набули характеру масштабної академічної дискусії, у межах якої здійснювалося комплексне осмислення наукового доробку вченого, його методологічних підходів та концептуальних положень. Проведення наукових конференцій, тематичних круглих столів, публічних лекцій і наукових семінарів сприяло актуалізації його історіософських ідей, а також стимулювало подальший розвиток досліджень у галузі історії української політичної думки, національного руху та проблем формування модерної української нації.

У цей період спостерігалось суттєве розширення джерельної бази досліджень, пов'язаних із науковою діяльністю Івана Лисяка-Рудницького. З'явилася низка нових наукових праць, статей і збірників, присвячених аналізу його інтелектуальної спадщини, а також було здійснено важливі кроки щодо введення до наукового обігу раніше маловідомих або неопублікованих матеріалів. Така активізація дослідницької роботи сприяла більш глибокому розумінню еволюції його наукових поглядів, формування методологічних орієнтирів і визначення місця його концепцій у сучасному історіографічному дискурсі.

Особливо вагоме значення серед нових публікацій посідає видання «Щоденників» Івана Лисяка-Рудницького, підготовлене завдяки наполегливій праці дослідників і членів родини вченого, передусім його сина Петра. Це масштабне джерельне видання стало важливим матеріалом для реконструкції життєвого шляху історика та простеження процесу становлення його наукової особистості.

Відмітимо, що у щоденникових записах відображено широкий спектр подій і явищ, що характеризують складні соціально-політичні та культурні обставини першої половини ХХ ст., зокрема життя українського середовища у міжвоєнний період, досвід еміграції, умови існування української інтелігенції в різних країнах Європи та формування інтелектуальних контактів у міжнародному науковому середовищі. Водночас ці записи містять важливі свідчення про внутрішній світ ученого, його наукові пошуки, ідейні переконання та бачення перспектив розвитку українського суспільства [22].

Своєрідним підтвердженням незгасного інтересу до наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького стало перевидання у 2019 р. його фундаментальної праці «Історичні есе», яке було здійснене у відповідь на зростаючий запит з боку наукової спільноти, освітян і широкого кола читачів. Це перевидання засвідчило не лише стійку актуальність його ідей, а й їхню здатність виконувати функцію інтелектуального орієнтира для сучасних дослідників, які прагнуть осмислити історичний досвід України в умовах глибоких суспільно-політичних трансформацій.

У контексті сучасних викликів, пов'язаних із захистом державного суверенітету та утвердженням національної ідентичності, наукова спадщина Івана Лисяка-Рудницького набуває нового значення, постаючи важливим теоретичним підґрунтям для аналізу історичних процесів і формування стратегічних орієнтирів розвитку українського суспільства [22].

Подальше осмислення наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького у сучасній українській історіографії засвідчує її сталу інтелектуальну цінність та здатність залишатися актуальною в умовах динамічних суспільно-політичних змін. Його праці дедалі частіше розглядаються не лише як історичні дослідження у вузькому академічному значенні, а як концептуальні тексти, що формують підвалини сучасного розуміння української історії, національної ідентичності та державотворчих процесів. Саме завдяки поєднанню глибокого історичного аналізу з широким філософським і політичним контекстом науковий доробок ученого набув статусу своєрідного інтелектуального орієнтира для нових поколінь дослідників.

Важливо підкреслити, що ідеї Івана Лисяка-Рудницького активно використовуються у сучасних дослідженнях, присвячених проблемам історичної пам'яті, національної ідентичності та взаємин України з європейським світом. Його концепція історичного розвитку українського суспільства як складного і суперечливого процесу, що відбувався на перехресті різних цивілізаційних впливів, набула особливої значущості у контексті сучасних інтеграційних процесів і пошуків власної моделі розвитку української держави. У цьому сенсі наукова спадщина дослідника стала важливим інструментом для осмислення історичного досвіду України як складової частини загальноєвропейського історичного простору.

У контексті дослідження наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького особливої ваги набуває здійснення системного та концептуально вивіреного аналізу його основних праць, що дозволяє розкрити логіку формування історіософських підходів ученого, з'ясувати еволюцію його наукових поглядів і визначити місце його ідей у розвитку української гуманітарної думки другої половини ХХ ст. Такий детальний розгляд окремих текстів дає можливість не лише окреслити тематичні пріоритети дослідника, а й простежити методологічні засади його наукового мислення, характерні риси інтерпретації

історичного процесу та специфіку поєднання історичного аналізу з політичною теорією. Саме через поглиблене опрацювання корпусу праць автора відкривається можливість комплексного осмислення його інтелектуального доробку як цілісної системи наукових ідей, що справили істотний вплив на формування модерної української історіографії та політичної думки.

В цьому контексті важливу групу джерел становлять праці Івана Лисяка-Рудницького, що увійшли до двотомного видання «Історичні есе», яке репрезентує узагальнений підсумок його багаторічних наукових студій та інтелектуальних пошуків у сфері історії української політичної думки, націєтворення та державотворчих процесів. Це видання охоплює широкий спектр проблем української історії модерного періоду та містить концептуальні розвідки, присвячені розвитку національної ідентичності, ролі інтелектуальної еліти в суспільстві, а також взаємозв'язку українського історичного процесу з європейськими цивілізаційними тенденціями [4; 5].

Особливе місце у науковому доробку дослідника посідають праці, присвячені аналізу діяльності та ідей провідних діячів української політичної думки XIX – першої половини XX ст. Значна увага приділяється постаті Михайла Драгоманова, якого автор розглядає не лише як громадського діяча, а передусім як теоретика модерного українського політичного мислення, що сформулював засади демократичного та федералістичного бачення розвитку українського суспільства [1; 9]. У цьому контексті досліджуються також ідейні засади інших представників української інтелектуальної традиції, зокрема В'ячеслава Липинського, взаємини якого з діячами українського руху та еволюція його політичних поглядів розглядаються крізь призму формування консервативної державницької концепції української історії [10; 13].

Важливим напрямом досліджень Івана Лисяка-Рудницького виступає осмислення ролі українських культурних і політичних діячів у процесі формування модерної нації. У його працях здійснено ґрунтовний аналіз

творчості Івана Франка, зокрема його німецькомовних праць, що дозволяє розкрити європейський вимір української інтелектуальної традиції та визначити місце української культури у загальноєвропейському культурному просторі [2]. Аналогічний підхід простежується у дослідженнях, присвячених Володимиру Винниченку та Миколі Хвильовому, діяльність яких інтерпретується як важливий етап у розвитку української політичної та культурної думки ХХ ст. [16; 8].

Окрему групу становлять праці, спрямовані на аналіз концептуальних проблем української історії та політичної теорії. У статті про напрями української політичної думки автор окреслює основні ідейні течії українського національного руху, визначає їхні соціальні та культурні передумови й простежує еволюцію політичних ідеологій у контексті європейського розвитку [11]. Питання методології історичних досліджень і проблеми періодизації української історії розглядаються як важливий інструмент наукового пізнання, що дозволяє систематизувати історичний матеріал і сформуванати цілісне бачення розвитку українського суспільства [14].

Суттєву увагу вчений приділяв аналізу складних і суперечливих процесів ХХ ст., пов'язаних із революційними подіями, становленням радянської влади та розвитком тоталітарних режимів. У працях, присвячених українській революції та історичній ролі радянської держави, автор здійснює критичне осмислення політичних трансформацій, що відбувалися на українських землях у першій половині ХХ ст., та визначає їхній вплив на формування національної свідомості й державницьких традицій [18; 15]. У дослідженні проблем націоналізму та тоталітаризму простежується прагнення поєднати історичний аналіз із політичною теорією, що дозволяє розглядати ці явища як взаємопов'язані феномени модерної історії [12].

Вагоме місце у науковому доробку дослідника займають праці, присвячені історії української політичної думки та ідеологічних концепцій ХІХ

ст. Зокрема, у дослідженні діяльності Францішека Духінського розкривається вплив його історичних ідей на формування української національної ідентичності та розвиток історичної свідомості українського суспільства [20]. Аналіз політичних концепцій діячів українського руху здійснюється у ширшому контексті європейських інтелектуальних процесів, що дозволяє визначити особливості українського історичного розвитку та його місце в системі європейської історії.

Значний інтерес становлять праці, присвячені проблемам державності та геополітичного становища України. У статті «Україна між Сходом і Заходом» автор обґрунтовує ідею цивілізаційної належності України до європейського культурного простору та підкреслює визначальну роль історичних традицій у формуванні політичної культури українського суспільства [17]. Подібні концептуальні підходи простежуються і в роботах, присвячених аналізу історичних проектів державотворення, зокрема дослідженню козацьких ідей під час Кримської війни, де автор розглядає їх як спробу реалізації українського державницького проекту в умовах міжнародного протистояння [6].

Особливу цінність для дослідження становлять особисті записи Івана Лисяка-Рудницького, опубліковані у виданні «Щоденники», які містять багатий фактичний матеріал щодо його наукової діяльності, інтелектуальних контактів і громадської активності [22]. Ці матеріали дозволяють простежити процес формування його світогляду, оцінити масштаби наукових інтересів та визначити місце вченого в українському інтелектуальному середовищі ХХ ст.

Таким чином, сучасний стан дослідження наукової спадщини Івана Лисяка-Рудницького засвідчує її фундаментальне значення для розвитку української історичної науки та гуманітарної думки загалом. Його праці продовжують відігравати важливу роль у формуванні наукових уявлень про історичний шлях України, сприяють поглибленню історіографічних досліджень

і залишаються вагомим джерелом інтелектуального натхнення для подальших наукових пошуків у сфері історії українського суспільства.

Вагоме місце у його дослідженнях посідали проблеми націєтворення, формування національної ідентичності, історичної пам'яті та міжнаціональних взаємин, які розглядалися крізь призму історичного досвіду Центрально-Східної Європи. Розроблені ним концепції української модерної нації, особливостей державотворчого розвитку та ролі політичної еліти у формуванні національної свідомості стали важливим підґрунтям для подальших історіографічних студій і зберігають наукову актуальність у сучасних умовах. Його ідеї щодо цивілізаційної належності України до європейського культурного простору сприяли утвердженню нового бачення української історії як органічної частини європейської історичної традиції.

Активізація дослідницького інтересу до постаті та творчості Івана Лисяка-Рудницького упродовж останніх десятиліть, що виявилася у проведенні наукових конференцій, публікації нових досліджень і введенні до наукового обігу раніше неопублікованих матеріалів, засвідчує тривалу значущість його інтелектуального доробку. Перевидання ключових праць ученого, а також оприлюднення його особистих документів, зокрема щоденників, розширили можливості для глибшого вивчення його наукової концепції та сприяли подальшому розвитку історіографічної традиції, започаткованої цим дослідником.

У сучасних умовах, позначених складними суспільно-політичними трансформаціями та необхідністю глибокого переосмислення історичного досвіду України, наукова спадщина Івана Лисяка-Рудницького зберігає особливу актуальність і методологічну цінність. Його концептуальні підходи до аналізу історичного процесу, орієнтовані на поєднання історичної науки з політичною теорією та інтелектуальною історією, дозволяють розглядати українське минуле як складну систему взаємодії соціальних, політичних і

культурних чинників. У цьому контексті праці дослідника виступають важливим джерелом формування сучасних наукових інтерпретацій історії України, що базуються на принципах історизму, наукової об'єктивності та критичного аналізу джерел.

Його концептуальні положення щодо самостійності українського історичного розвитку, ролі національної свідомості та значення історичної пам'яті набувають нового змісту в контексті сучасних викликів, пов'язаних із утвердженням державного суверенітету, збереженням національної ідентичності та зміцненням суспільної консолідації. Особливу увагу в цьому аспекті привертає розроблена Лисяком-Рудницьким ідея історичної тяглості українського державотворення, яка підкреслює безперервність розвитку української політичної традиції від ранніх форм державності до модерної національної держави. Такий підхід сприяє утвердженню цілісного бачення української історії та формуванню стійких світоглядних орієнтирів у суспільстві.

Отже, наукова спадщина Івана Лисяка-Рудницького становить вагомий інтелектуальний доробок української гуманітаристики другої половини ХХ ст., що справив суттєвий вплив на формування сучасної історіографічної думки та концептуальних підходів до осмислення історії України. Його праці вирізняються глибиною теоретичного аналізу, міждисциплінарністю дослідницького мислення та здатністю інтегрувати український історичний досвід у ширший європейський і світовий контекст. Особливість наукової діяльності вченого полягала у прагненні подолати вузьконаціональні та ідеологізовані інтерпретації минулого, запропонувавши цілісне бачення історичного розвитку українського суспільства як складного і багатовимірного процесу.

Важливим є також те, що науковий доробок ученого відіграє значну роль у розвитку сучасної гуманітарної науки, зокрема у сфері дослідження історії

української політичної думки, національного руху та процесів модернізації українського суспільства. Його ідеї стимулюють наукові дискусії щодо проблем державності, демократії, політичної культури та взаємодії національного і загальноєвропейського історичного досвіду. Вони також сприяють формуванню міждисциплінарних дослідницьких підходів, що поєднують історичний аналіз із соціологічними, політологічними та культурологічними методами.

Саме тому науковий доробок Івана Лисяка-Рудницького продовжує залишатися важливим інтелектуальним ресурсом для сучасних дослідників і посідає чільне місце у процесі формування новітньої української історичної науки. Його спадщина не лише зберігає наукову та світоглядну значущість, а й виконує функцію методологічного орієнтира для подальших досліджень, спрямованих на глибше розуміння історичного розвитку України, її місця у світовому історичному процесі та перспектив розвитку українського суспільства в умовах сучасних глобальних змін.

ВИСНОВКИ

Проблематика громадської і наукової діяльності Івана Лисяка-Рудницького посідає важливе місце в системі сучасних історіографічних досліджень, оскільки безпосередньо пов'язана з осмисленням інтелектуальних процесів, що визначали розвиток української історичної науки та політичної думки у ХХ ст. Його постать належить до кола провідних представників української гуманітарної еліти, діяльність яких формувалася в умовах складних суспільно-політичних трансформацій, пов'язаних із вимушеною еміграцією, ідеологічним протистоянням та необхідністю збереження національної наукової традиції поза межами батьківщини. Саме в такому середовищі сформувався тип інтелектуала, здатного поєднувати наукову рефлексію, громадянську позицію та активну участь у розвитку українського інтелектуального простору, що значною мірою визначило зміст і характер діяльності Івана Лисяка-Рудницького.

Історіографія проблеми відображає поступову еволюцію наукових підходів до осмислення його творчого доробку та громадської діяльності. Зацікавлення постаттю вченого виявляється у працях українських і зарубіжних дослідників, які розглядають його діяльність у контексті розвитку української політичної думки, історіософії та національної ідентичності. Значна увага приділяється аналізу його концептуальних положень щодо особливостей українського націєтворення, ролі історичної пам'яті у формуванні політичної культури та місця України у загальноєвропейському історичному процесі. Джерельна база дослідження характеризується широким спектром матеріалів, що дає змогу простежити як особистісну еволюцію вченого, так і формування його наукових ідей. До неї належать наукові праці, есеїстика, публіцистичні тексти, епістолярна спадщина та щоденникові записи, які відображають складний процес становлення його світогляду, професійних інтересів і громадянських переконань. Водночас важливу роль відіграють матеріали

архівних установ, наукових інституцій і громадських організацій, що дозволяють розкрити соціокультурний контекст його діяльності та визначити місце вченого у структурі українського інтелектуального середовища.

Громадська активність Івана Лисяка-Рудницького становила важливий складник його життєвої позиції та була невід'ємно пов'язана з прагненням забезпечити розвиток української науки і культури в умовах політичної еміграції. Його діяльність охоплювала широкий спектр напрямів – від викладацької та науково-організаційної роботи до участі у діяльності громадських інституцій української діаспори, наукових товариств і культурно-просвітницьких організацій. Активна участь у формуванні українського інтелектуального середовища за кордоном сприяла збереженню національної культурної спадщини, розвитку наукової думки та підтриманню зв'язків між українськими та зарубіжними дослідниками. Особливого значення набувала його діяльність у сфері популяризації української історії та культури серед міжнародної академічної спільноти, що сприяло утвердженню української проблематики у світовому науковому дискурсі та формуванню позитивного образу України як держави з власною історичною традицією та культурною самобутністю.

Наукова спадщина Івана Лисяка-Рудницького вирізняється концептуальною глибиною, аналітичністю та прагненням до широкого історико-філософського осмислення суспільних процесів. Його дослідження стали важливим етапом у розвитку української історіографії другої половини ХХ ст. і справили значний вплив на формування сучасних підходів до вивчення історії українського суспільства. Центральне місце у його науковому доробку посідають проблеми формування модерної української нації, розвитку політичної культури, взаємин України з державами Центрально-Східної Європи та ролі історичної традиції у становленні національної ідентичності. Його концепції ґрунтувалися на поєднанні історичного аналізу з політико-

філософським баченням історичних процесів, що дозволяло розглядати історію України як складний і багатовимірний феномен, пов'язаний із загальноєвропейськими цивілізаційними тенденціями.

Особливу увагу в науковому доробку вченого привертала питання національної ідентичності, історичної пам'яті та ролі інтелектуальної еліти у формуванні державницьких традицій. Його підходи до аналізу українського історичного процесу сприяли формуванню нового бачення історії України як безперервного процесу культурного і політичного розвитку, що відбувався в умовах складної взаємодії різних соціальних, політичних і культурних чинників. Значення його наукових ідей полягає також у тому, що вони сприяли подоланню ідеологічних стереотипів та утвердженню принципів наукової об'єктивності, критичного мислення і міждисциплінарного підходу до вивчення історії.

Інтелектуальна спадщина Івана Лисяка-Рудницького зберігає вагомиме значення для сучасної української історичної науки та гуманітарної думки загалом, оскільки вона репрезентує високий рівень теоретичного осмислення історичного процесу та формування наукових підходів до інтерпретації українського минулого. Його наукові праці стали важливим інструментом переосмислення ключових проблем української історії, зокрема питання історичної суб'єктності українського народу, еволюції національної ідентичності та становлення державницької традиції. У цьому контексті ідеї дослідника відіграють значну роль у подоланні стереотипних уявлень про історію України та сприяють формуванню науково обґрунтованого бачення її розвитку в європейському цивілізаційному просторі.

Його праці залишаються важливим джерелом теоретичного осмислення історичного досвіду України, формування національної свідомості та розвитку історичної культури суспільства. Вони сприяють утвердженню принципів історичного мислення, заснованого на критичному аналізі джерел,

міждисциплінарному підході та усвідомленні взаємозв'язку між історичними подіями та сучасними суспільними процесами. Особливу цінність становить те, що наукова спадщина Лисяка-Рудницького поєднує академічну ґрунтовність із широкими узагальненнями, які дозволяють розглядати історію не лише як сукупність фактів, а як динамічний процес розвитку суспільства, політичних інституцій і культурних традицій.

Звернення до його наукових ідей сприяє поглибленню досліджень у сфері історії української політичної думки, національного руху та державотворчих процесів, а також формуванню сучасного бачення історичного шляху України в умовах новітніх суспільно-політичних викликів і трансформацій. У сучасних умовах, коли питання національної безпеки, державної стійкості та історичної пам'яті набувають особливої актуальності, інтелектуальна спадщина Лисяка-Рудницького виступає важливим методологічним орієнтиром для науковців і суспільства загалом. Вона сприяє формуванню відповідальної громадянської позиції, розвитку національної історичної свідомості та утвердженню української історії як невід'ємної складової європейського інтелектуального та культурного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Джерела

1. Лисяк-Рудницький І. Драгоманов як політичний теоретик. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 368–422.
2. Лисяк-Рудницький І. Іван Франко у своїх німецьких писаннях. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 485–493.
3. Лисяк-Рудницький І. Іполіт Володимир Терлецький. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 283–317.
4. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. Т. 1 / пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицак, А. Дешиця, Г. Киван, Е. Панкеєва. Київ : Основи, 1994. 554 с.
5. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. Т. 2 / пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицак. Київ : Основи, 1994. 573 с.
6. Лисяк-Рудницький І. Козацький проект Міхала Чайковського під час Кримської війни: аналіз ідеї. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 318–332.
7. Лисяк-Рудницький І. Коментарі. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 544–585.
8. Лисяк-Рудницький І. Микола Хвильовий. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 134–137.
9. Лисяк-Рудницький І. Михайло Драгоманов. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 350–357.
10. Лисяк-Рудницький І. Між історією і політикою. Мюнхен : Сучасність, 1973. 441 с.
11. Лисяк-Рудницький І. Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 190–274.

12. Лисяк-Рудницький І. Напрями української політичної думки. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 71–104.
13. Лисяк-Рудницький І. Націоналізм і тоталітаризм. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 535–543.
14. Лисяк-Рудницький І. Політичні ідеї Липинського з перспективи нашого часу. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 174–189.
15. Лисяк-Рудницький І. Проблеми термінології та періодизації в українській історії. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 78–85.
16. Лисяк-Рудницький І. Радянська Україна з історичної перспективи. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 499–513.
17. Лисяк-Рудницький І. Суспільно-політичний світогляд Володимира Винниченка у світлі його публіцистичних писань. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 105–125.
18. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом . *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 47–56.
19. Лисяк-Рудницький І. Українська революція з перспективи сорокаліття. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 47–60.
20. Лисяк-Рудницький І. Український комуністичний маніфест. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 126–133.
21. Лисяк-Рудницький І. Францішек Духінський і його вплив на українську політичну думку. *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 333–349.
22. Лисяк-Рудницький І. Що робити? *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. С. 477–498.
23. Лисяк-Рудницький І. Щоденники / Програма дослідження модерної історії та суспільства України ім. Петра Яцика ; Інститут історичних досліджень

Львівського національного університету ім. Івана Франка ; Канадський інститут українських студій Університету Альберти. Київ : Дух і Літера, 2019. 696 с

Монографії і статті

24. Бевз Т. А., Яремчук В. Д. Проблема україно-польських стосунків у працях І. Лисяка-Рудницького. *Гілея*. 2005. № 3. С. 204–213.
25. Буряк Л. Діалог у листах: з епістолярію Івана Лисяка-Рудницького й Мілени Рудницької (до 100-річчя від дня народження І. Лисяка-Рудницького). *Український історичний журнал*. 2019. № 4. С. 157–207.
26. Грицак Я. Іван Лисяк-Рудницький (нарис інтелектуальної біографії). *Сучасність*. 1994. № 11. С. 73–96.
27. Грицак Я., Химка І.-П. Листування Івана Лисяка-Рудницького й Романа Роздольського. 1999. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Lystuvannia_Ivana_Lysiaka-Rudnytskoho_i_Romana_Rozdolskoho.pdf (дата звернення: 20.03.2026).
28. Діптан І. І. Іван Лисяк-Рудницький про драгоманівську концепцію українсько-єврейського порозуміння . *Історико-політичні студії : зб. наук. праць* / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана», Ін-т історії українського суспільства ; голова ред. кол. І. Д. Дудко. Київ : КНЕУ, 2014. № 2. С. 25–34.
29. Діптан І. Іван Лисяк-Рудницький про українське націєтворення в європейському контексті. *Сіверянський літопис*. 2020. № 6. С. 63–76.
30. Єсельчик С. О. Творчий метод Івана Лисяка-Рудницького: концептуальні та методологічні виміри : до 100-річчя від дня народження І. Лисяка-Рудницького (1919–1984). *Українська біографістика : зб. наук. пр.* Київ, 2019. Вип. 18. С. 54–66. – URL: <https://doi.org/10.15407/ub.18.054> (дата звернення: 12.03.2026).

31. Ісаєвич Я. Міжнародні конгреси істориків // Енциклопедія історії України : у 10 т. / ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2009. Т. 6. С. 714–726.
32. Йосипенко С. The Revolution of 1917 – the 1920s and the History of Social and Political Thought from Ivan Lysiak-Rudnytsky's Perspective. *Україна модерна*. 2017. № 24. С. 185–197.
33. Ковальчук І. Постать, погляди, ідеї і науковий доробок Івана Лисяка-Рудницького з історичної ретроспективи: біографічно-історіографічний огляд // *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2023. Вип. 13. С. 195–214.
34. Кондратюк К. «Між історією і політикою»: життєві й інтелектуальні простори українського історика-емігранта Івана Лисяка-Рудницького (1919–1984). *Новітня доба*. 2023. Вип. 11
35. Кульчицький С. Піднімаючись над догмами. Іван Лисяк-Рудницький — зірка серед українських інтелектуалів. *День*. 2008. № 223. URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/pidnimayuchys-nad-dohmamy> (дата звернення: 20.03.2026).
36. Народжені Україною : меморіальний альманах : у 2 т. / гол. ред. О. Оноприєнко. Київ, 2002. Т. 2. С. 56.
37. Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України (А–Я). 2-ге вид., доопрац. і доповн. Київ : Генеза, 2001. С. 411.
38. Прицак О. Іван Лисяк-Рудницький як учений і «комунікатор» // *Історичні есе* : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. XVI.
39. Скирта А. Концепція періодизації історії українського державотворення Івана Лисяка-Рудницького. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1 (87). С. 87–92.
40. Хміль І. С. Деякі проблеми історії України крізь призму бачення І. Лисяка-Рудницького. *Деякі проблеми історії України крізь призму бачення І.*

Лисяка-Рудницького. Київ : Інститут історії України НАН України, 1993. Вип. 4. С. 1–18.

41. Шаповал Ю. Іван Лисяк-Рудницький про соборність України. *Проблеми всесвітньої історії*. 2023. № 22. С. 182–195.

42. Gyidel E. A historian of a “non-historical” nation – Ivan L. Rudnytsky and development of Ukrainian Studies in North America [PDF]. University of Alberta. 2019. URL: <https://www.academia.edu> (дата звернення: 15.03.2026).

Електронні ресурси

43. Іван Лисяк-Рудницький: між історією та політикою. URL: <https://uain.press/blogs/ivan-lisyak-rudnitskij-mizh-istoriyeyu-ta-politikoyu-1100402> (дата звернення: 20.02.2026).

44. Магдич О. Іван Лисяк-Рудницький: від емігранта-контролера до реформатора освіти. 2016. URL: <https://photo-lviv.in.ua/ivan-lysyak-rudnytskyj-vid-emihranta-kontrolera-do-reformatora-osvity/> (дата звернення: 10.03.2026).

45. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Народився Іван Лисяк-Рудницький – історик, політолог, публіцист, автор праць з історії, що відкривали Європі та світу Україну. 27 жовтня 1919 р. URL: <https://www.nbuv.gov.ua/node/4375> (дата звернення: 20.03.2026).

46. Український інститут національної пам'яті. 1919 – народився Іван Лисяк-Рудницький, історик. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/27/1919-narodyvsya-ivan-lysyak-rudnyckyy-istoryk> (дата звернення: 11.02.2026).

47. Химка І. Наш історик, наша епоха: Іван Лисяк-Рудницький. *Критика*. 2014. Рік XVIII. Ч. 3–4 (197–198). С. 4–8. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/nash-istoryk-nasha-epokha-ivan-lysyak-rudnytskyuy> (дата звернення: 20.03.2026).

Відео ресурси

48. Плохій С. Спадщина Івана Лисяка-Рудницького у новому світі : виступ на конференції «Між історією та політикою» [відео]. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K1AM4mxXwHY> (дата звернення: 12.02.2026).